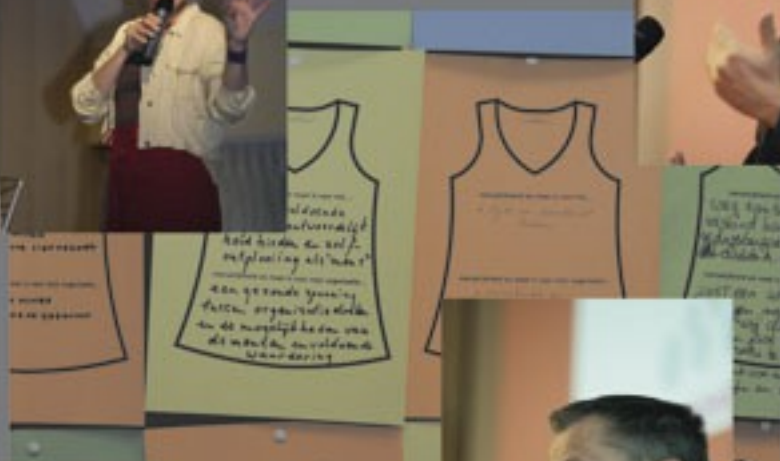

Menselijkheid als maat

Verslag van het Christelijk-Sociaal Congres,
26 augustus 2005 te Doorn

Stichting Christelijk-Sociaal Congres

Menselijkheid als maat

*Verslag van de conferentie van het Christelijk-Sociaal Congres,
26 augustus 2005 te Doorn*

met bijdragen van o.a.

René Paas

Karien van Gennip

Maarten Verkerk

André Rouvoet

redactie:

Wim Oolbekkink

Jan Ekke Wigboldus

De congrescommissie bestond uit:

Arie Kars, *Reliëf*

Henk Strietman, *Besturenraad Bve*

Huib Klamer, *Stichting NCW*

Cor van Beuningen, *Socires*

Herman Kaiser, *voorzitter CSC*

Aart Deddens, *EB Media*

Corien Lambregtse, *communicatie adviseur*

Hein Pieper, *VKMO*

Jan Ekke Wigboldus, *secretariaat CSC*

Wim Oolbekkink, *secretariaat CSC*

Pieter Oudenaarden, *CNV*

2005 Stichting Christelijk-Sociaal Congres

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaargemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotocopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

Omslag, typografie & beeldbewerking: Hans Groen, Vancouver, Canada

Gezet uit de Octone (tekst) en de Scene (koppen)

Fotografie: Hans Dirksen Fotografie, Wijk bij Duurstede.

Druk: Ridderprint, Ridderkerk

Woord vooraf

Van vele kanten kwamen reacties op het congres van 2005. Er is veel waardering uitgesproken. Dat doet ons deugd. Velen zijn maanden bij de voorbereiding betrokken. Zij kregen genoegdoening voor hun inzet.

Er zijn ook kritische geluiden ontvangen. Daar zijn wij blij mee. Zij scherpen ons denken en helpen ons om het nog beter te doen.

De meer kritische reacties kwamen op het volgende neer:

- » Voorkom een incrowd-sfeer;
- » Maak meer verbinding met de mensen waar het eigenlijk om gaat;
- » Stimuleer de deelnemende organisaties om in het congres zichtbaar te maken hoe in de dagelijkse praktijk vorm wordt gegeven aan de opdracht van de christelijk sociale beweging;
- » Benut tijdens het congres de synergie van het aanwezige gezelschap om lastige dilemma's echt in dialoog te bespreken.

Wij voelen ons gesterkt om verder te gaan in de omslag die wij met zijn allen aan het maken zijn: van statisch congres naar dynamische beweging.

Wij merken dat er bij de aangesloten organisaties behoefte is om daadwerkelijk in beweging te zijn. Om zichtbaar dingen aan te raken die er echt toe doen en in beweging te zetten.

Onze stichting kan maar een bescheiden rol vervullen in dat proces. Wij kunnen een aanzet geven. Wij zijn niet de grote regisseur en organisator van de christelijk sociale beweging. Die beweging moet zich voor een belangrijk deel zelf organiseren en doet dat in een aantal gevallen al nadrukkelijk. Onze stichting biedt een platform voor bezieling en bemoediging door de onderlinge ontmoeting. Dat platform is niet vrijblijvend. Wij mogen elkaar aanspreken op zichtbaarheid en resultaat.

Dat is de opdracht die het congres zichzelf heeft gegeven op 26 augustus 2005.

Het motto voor de komende maanden luidt: organiseer de beweging.

Achter in dit boekje vindt u een schema met een stappen plan. Wij willen graag met u verder aan de slag.

Bestuur Stichting Christelijk Sociaal Congres

Inhoud

Tafelrede: “En toch beweegt ze” <i>René Paas</i>	1
Aangeraakt worden en gaan aanraken <i>Meditatie door Jan Eerbeek</i>	5
Openingstoespraak Christelijk Sociaal Congres <i>Herman Kaiser</i>	9
Parallelsessie Arbeid	14
Parallelsessie Onderwijs	21
Parallelsessie Stad	25
Parallelsessie Zorg	29
Toerusten tot verantwoordelijkheid: De overheid en de sociale kwestie <i>André Rouvoet</i>	33
Minder regels, meer verantwoordelijkheid: leidt dat tot meer menselijkheid? <i>Karien van Gennip</i>	41
Menselijkheid als maat: Herontwerp van organisaties, maar hoe dan? <i>Maarten Verkerk</i>	47
Slottoespraak: Over de moed om elkaar te raken <i>Herman Kaiser</i>	53
Organisatiemodel Christelijk Sociale beweging	57
Stappenplan	58
Over de sprekers	59
Deelnemers	61

Tafelrede: “En toch beweegt ze”

René Paas

Risico's

Zondagavond lag het hele centraal station in Utrecht stil vanwege een laptoptas. Opletende treinreizigers zagen hoe drie verdachte mannen het ding hadden weggemoffeld onder een paar zitplaatsen. Er zat misschien een bom in. Het valse alarm leidde tot urenlange stilstand in en rondom Utrecht Centraal.

Dinsdag, op klaarlichte dag, was het opnieuw raak. Twee mannen hielden een langdurige samenzwering in een donkere auto langs het spoor Utrecht – Arnhem. Maar geen opletende reiziger sloeg alarm. Ten onrechte. Het waren namelijk uw voorzitter en ik. En Herman Kaiser wijdde me in in de geheimen van het Christelijk Sociaal Congres. En dat is bepaald niet zonder risico's. Uw voorzitter legde me namelijk uit dat het Christelijk Sociaal Congres geen congresbureau wil zijn, maar een beweging. En dat, dames en heren, is levensgevaarlijk!

Marsroute

Ik vroeg de voorzitter waaraan je kon zien of het gelukt was, dat van die beweging. In mijn aantekeningen vond ik later woorden terug als 'marsroute' en 'bezieling'. En zelfs: 'tekenen van Gods koninkrijk'. Hij vertelde me dat het congres geslaagd zou zijn als de deelnemers er tenminste in eigen kring eens flink over zouden hebben doorgepraat. Net als de vorige keer. Toen had hij het congres afgesloten met de woorden: 'Dit congres gaat maandag verder.'

Ik was er niet bij, dus ik heb makkelijk praten. Maar nu we toch onder elkaar zijn... Wie van u heeft de inhoud van het vorige congres meteen de volgende week eens stevig besproken in zijn eigen organisatie? En bij wie heeft dat geleid tot nieuwe bezieling? Of tot een nieuwe marsroute? Welke tekenen van Gods koninkrijk hebt u diezelfde week nog opgericht?

Morgen begint het congres

Morgen begint het. En we steken er allemaal het kostbaarste in wat we hebben: tijd. Dus niet alleen voor het congresbureau van de beweging hoop ik dat het wat oplevert. Ik hoop het voor ons allemaal. Een scherp beeld bijvoorbeeld van de nieuwe sociale kwesties. Een beetje consensus daarover ook, wellicht. En het begin van een 'marsroute'. Materiaal genoeg, dacht ik zo.

Wat denkt u? Hebben we morgenmiddag een paar recepten bedacht om mensen op hun werk voluit tot hun recht te laten komen? Worden we het eens over de dingen die daaraan het meest in de weg staan? En welke maatregelen nemen we dan?

De christelijk-sociale beweging heeft een indrukwekkende traditie als het gaat om de organisatie van onderwijs en zorg. Dat is verantwoordelijkheid en valkuil tegelijk. Het gaat immers niet om kinderachtige belangen. En het is al geen sinecure om anno 2005 zorg te bieden die kwalitatief aan de maat is.

In het onderwijs – of het nou openbaar of bijzonder is – is de vaste vraag: wat wil het bestuur met zijn school? Scholen en zorginstellingen zijn leefgemeenschappen. Maar ze zijn tegelijk gereedschap. Als je iets bijzonders wilt met je school, iets meer wilt bieden met je ziekenhuis, worden we het er dan een beetje over eens wat dat zal zijn?

De stad is een snelkookpan. In de stad worden veel economische en sociale ontwikkelingen het eerst zichtbaar. De kracht van de stad ligt op straat. De ellende en hardnekkige problemen liggen er ook. Soms letterlijk. Wat heeft de christelijk-sociale beweging aan steden te bieden? Welke tekenen van Gods koninkrijk richten we vanaf komende maandag op in steden?

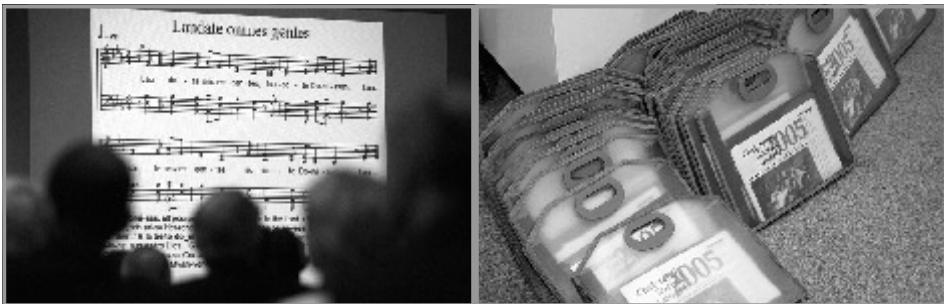
Bewegingsarmoede

Drie maanden geleden was ik nog wethouder van (onder andere) sport en volksgezondheid in Groningen. Dus ook uit anderen hoofde ben ik zeer vertrouwd met de onbeweeglijkheid van Nederland. We ontwikkelen (net als Amerika) met een rotvaart een *dik* probleem door de fatale combinatie van voedselrijkdom en bewegingsarmoede. Jarenlang heb ik me er het hoofd over gebroken hoe we juist de mensen kunnen laten bewegen waarvoor dat het minst voor de hand ligt. Een gevecht om gek van te worden. Bij jongeren wil het nog een beetje. Maar tegen de tijd dat mensen onze gemiddelde leeftijd hebben bereikt, verandert er niks meer. Te oud om te leren. En al helemaal om te leren bewegen. Het netwerk is gevormd. De positie betrokken. Het gedrag is aangeleerd. Mensen die zo door en door volwassen zijn als wij, zijn met geen stok meer in beweging te krijgen.

Proost!

Dames en heren, meneer de voorzitter: We kunnen dus wel een beweging willen zijn, maar congressen organiseren is veel makkelijker. Een beweging laat de vlam in de pan slaan. Een beweging verandert gevestigde posities. Een beweging geeft mensen vleugels. Een beweging beweegt. Het begint met inspirerende doelen. Wie zich een betere, christelijk sociale, toekomst niet eens voor kan stellen, zal haar ook nooit kunnen veroorzaken. Wie 'architectonische kritiek' uit, moet niet terugschrikken voor de verbouwing.

Galileo Galilei wist zeker dat de aarde bewoog. Vanzelfsprekend konden de gevestigde autoriteiten zoveel onrust en beweging niet hebben. Dus moest hij zijn ketterse denkbeelden herroepen. Daarna sloot paus Urbanus VIII hem voor de rest van zijn leven op. Historici betwijfelen of Galilei werkelijk het lef had om het oog in oog met de inquisitie te zeggen. Maar aan hem worden sindsdien de woorden toegeschreven die ik de volgende editie van het Christelijk Sociaal Congres graag als motto wil meegeven. *Eppure si muove*: 'En toch beweegt ze.' Ik nodig u graag uit om daarop te drinken: *op de beweging!*

Aangeraakt worden en gaan aanraken

Meditatie door Jan Eerbeek

‘Zou je niet kunnen proberen bij de rechtszitting te laten zien wie je echt bent?’ zei ik tegen een gedetineerde in het Huis van Bewaring.

Hij zag heel erg tegen zijn rechtszaak op en tegen de gevolgen die dat kon hebben voor zijn verdere leven.

Ik kende hem al heel lang. Ook buiten de gevangenis had ik hem begeleid.

Hij heeft een heel moeilijk levensverhaal. Van kindsaf aan. Afgestaan door zijn moeder. Opgegroeid in een pleeggezin. Straatjongen geworden. Agressief. Gespannen. Als hij zich bedreigd voelt, kan hij heel lelijk doen.

‘Zou je niet kunnen proberen te laten zien wie je echt bent?’

‘Ik weet niet hoe ik dat moet doen’ zei hij. ‘Ik kan gewoon niet met andere mensen overweg.’

En dan ineens zegt hij – wat ik nog nooit van hem heb gehoord – : ‘Ik heb ook zo’n raar gezicht. Ik heb het gevoel dat ze mijn gezicht niet moeten.’

Door de gang van je leven kun je in jezelf opgesloten raken. En de mensen om je heen gaan zien als een bedreiging. In andere mensen kun je dan geen medemensen herkennen.

Er kan van alles gebeurd zijn: mishandeld, misbruikt, verstoten, nooit geknuffeld, gestigmatiseerd door je verleden, of misschien veel minder extreem maar wel diepgaand: miskend, niet geaccepteerd, achtergesteld ...

Je wilt er wel bij horen, maar je hoort er niet bij.

‘En zij brachten een blinde tot Jezus.’

Je kunt letterlijk blind zijn, maar ook psychisch blind.

Je kunt geen mensen meer zien. Integendeel. Je bent bang voor mensen. Je kruipt weg in jezelf.

‘En zij brachten een blinde tot Jezus’, staat er in de lezing, ‘en zij smeekten Hem deze aan te raken.’

Genezing van mensenangst begint als er weer iets van aanraking mogelijk wordt.

Kunnen voelen dat er veiligheid is buiten jezelf. Voelen dat er veiligheid is buiten jezelf moet ook iemand die letterlijk blind is.

Leren op de tast een veilige weg te zoeken.

Je laten aanraken... Er moeten ook andere mensen zijn die kunnen en durven aanraken. Er is moed voor nodig om aan te raken. Mensen die niet bang zijn voor de angst van de ander.

De mensen om Jezus heen zien dat heel scherp als ze daarvoor Jezus aanspreken.

Jezus pakt de blinde man bij de hand.

Die aanraking is het begin van zijn genezingsweg.

Eigenlijk doet Jezus hier iets heel gewoons. Om die man met zich mee te krijgen moet Hij hem wel bij hand nemen. Zonder dat kan hij niet in beweging komen.

Jezus begint daar waar die man is. Dat is een voorwaarde voor communicatie.

En vaak doen een hand op de schouder van iemand, een arm die je geeft, een kus, een knipoog, een glimlach, een kaartje, een bosje bloemen, wonderen.

Daar beginnen waar mensen zijn. 'Menselijkheid als maat' is het thema van deze conferentie. In onze verzakelijkte samenleving is veel de maat, maar niet de menselijkheid. Managers en bedrijfseconomische concepten voeren de boventoon. De maat is niet de kleine mens, maar de maat is het managementsysteem. Het gaat om productiecijfers. Het welzijnsaanbod is geformuleerd in producten. Gekeken wordt of mensen voldoende gemotiveerd zijn en of ze een hulpvraag hebben. Deskundigen moeten voldoende afstand bewaren. Welzijnsinstellingen worden geleid als bedrijven – er zijn zorgmanagers in plaats van directeurs en de kwaliteit wordt verankerd in procedures. Er wordt gestreefd naar certificering. Kortom: het welzijnsland is ontzield geraakt. Het maakt niet uit of je een fabriek runt of een verzorgingshuis. Kleine mensen verdwijnen achter zakelijke principes.

Hand in hand gaan twee mensen op weg, genezing tegemoet. Jezus neemt de blinde man mee naar buiten het dorp.

Om te kunnen genezen van de pijn van het leven kan het nodig zijn dat je je losmaakt van de druk van alles wat op je afkomt. Even buiten het dorp. Even aan de zee. Even in een andere wereld. Gaan naar een plek om tot jezelf te komen, om weer nieuw zicht te krijgen.

Zo'n plaats om tot jezelf te komen is de kerkgemeenschap. Ook de kerkgemeenschap in de gevangenis.

Veel gedetineerden hebben contact met het justitiepastoraat.

De kerk in de gevangenis is een plaats waar veiligheid is.

Je wordt er niet beoordeeld op je gezicht of op de stukken die over je in de krant staan, maar je wordt beoordeeld als de mens die je bent met een eigen naam.

Je bent meer dan het delict waarvoor je ingesloten bent.

Je mag er laten zien wie je echt bent. Je mag je leven, hoe het ook gelopen is, in een nieuw licht gaan zien.

‘Jezus spuwde de blinde man in zijn ogen en Hij legde hem de handen op...’

De psychoanalyticus en theoloog Drewermann ziet in het speeksel op de ogen het opnieuw opwekken van het gevoel van de moederschoot. Het allereerste gevoel veilig omgeven – geborgen – te zijn.

In feite beantwoordt Jezus hem dus in zijn oeververlangen. En dat oeververlangen is te kunnen ervaren er te mogen zijn. Door zijn hele levensgeschiedenis en zijn situatie ontbreekt voor deze blinde man elk levensperspectief. Er is geen enkel aanknopingspunt om zich aan het leven toe te kunnen vertrouwen.

Jezus gaat niet aan de zere plek voorbij. Hij is niet bang voor het geknakte levensvertrouwen. Voor onze ervaring van gebrokenheid. Hij herkent dat en Hij gaat erop in.

Levensvertrouwen kunnen hebben heeft te maken met een diep gevoel bemind te zijn. Bemind door mensen. Bemind door God.

Levensvertrouwen – basic trust – ontstaat in de relatie tussen ouders en kinderen.

Jezus geeft de blinde man in de aanraking een ervaring van diepe geborgenheid.

Maar de genezing van de blinde man, het weer ontluiken van de mensenwereld, gaat niet van het ene op het andere ogenblik. Dat leert ons ook het vervolg van het verhaal. Eerst ziet hij mensen als bomen wandelen. Bomen als het beeld van de beschutting en van de bescherming.

Zijn wereld krijgt weer de contouren van de medemensen. Maar het zicht moet nog scherper worden.

Uit je isolement komen en jouw plaats innemen onder de mensen is een weg van leren en groeien.

Die ontwikkeling omvat Jezus in zijn tweede aanraking. ‘Vervolgens legde Hij hem weer de handen op zijn ogen, en hij zag duidelijk en was hersteld.’

Jezus laat de man gaan. Hij moet het nu zelf gaan doen. Hij kan het nu ook zelf gaan doen. Hij kan weer om zich heen zien.

Menselijkheid als maat. Mensen mogen groeien aan elkaar. De hulpvrager aan de hulpverlener en de hulpverlener aan de hulpvrager. Jezus staat niet tegenover de man, op gepaste afstand, hij gaat naast hem, hij is een verhaal met hem aangegaan en in de genezing van de blinde komt ook Jezus eigen levensprogramma tot ontplooiing.

Het verhaal van Marcus toont ons hier wie Jezus is: de van God gekomen bevrijder van het mensenleven.

Hij laat zien dat in de wereld van God mensen uit hun persoonlijk en hun maatschappelijk isolement bevrijd moeten worden.

In de aanraking doet Jezus mensen opnieuw geboren worden.

In het voetspoor van Jezus gaan mensen elkaar tegemoet.

Ze herkennen in elkaar hun medemensen.

In het voetspoor van Jezus krijgt de wereld een menselijk gezicht.

Aangeraakt worden en gaan aanraken.

Ik vertel u tenslotte zomaar iets wat gebeurde, ooit bij mij in de gevangeniskerk. Een groep oudere mensen uit een verzorgingshuis in Den Haag nam regelmatig deel aan de kerkdienst.

De gevangenis van Scheveningen was toen de zwaarste gevangenis van Nederland. De gedetineerden waren mensen die gemeenschapsongeschikt waren of vluchtgevaarlijk, of al-lebei.

Een uiterste categorie dus.

Iedere zondagmorgen was daar de kerkdienst. En die kerkdienst werd bezocht door een groot deel van de gedetineerden.

Na afloop kwam een van de bezoekers uit het verzorgingshuis naar mij toe. Het was een 87-jarige heer die ik wel kende uit het gereformeerde leven. Hij had een duidelijke en wel-omschreven geloofsopvatting. Nogal sterk dogmatisch.

En hij zei me: 'Ik moet je zeggen dat ik in deze dienst voor het eerst van m'n leven heb begrepen wat het Avondmaal betekent. Ik ben er veel mee bezig geweest. Ik heb er veel nota's over gelezen en heftige discussies over gevoerd. Maar nu heb ik hier begrepen waar het in het Avondmaal echt om gaat.'

Ik zei hem wat verwonderd: 'Maar hoe kan dat dan, want we hebben vandaag toch helemaal geen avondmaal gevierd?'

Hij zei: 'Het begon eigenlijk in de dienst, toen je zei: ik heb hier een schaal met cake en die laten we na de dienst rondgaan en we vragen aan iedereen om daar één plakje van te nemen, zodat er genoeg is voor ons allemaal.'

Na de dienst ging die schaal rond en iemand van de gedetineerden stootte me aan en zei: "Wilt u aanpakken en doorgeven?" Naast me zat ook iemand die ik niet kende. Ik wist niet wat ze gedaan hadden. Waar ze voor zaten. Zij wisten ook niet van mij wat ik gedaan had en wie ik was. En toch was er een vraag voor het aangezicht van God om aan te pakken en door te geven. Om te delen.

Te delen met hen die ik niet kende.'

Aangeraakt worden en gaan aanraken.

De moed hebben om aan te pakken en door te geven. Als jij niet aanpakt en doorgeeft, gaat het delen niet door.

Dat is waar het om gaat in het evangelie.

Dat is waar het om gaat in de kerk.

Openingstoespraak Christelijk Sociaal Congres

Herman Kaiser

Inleiding

Voor de Wereld Jongerendagen hadden wij het genoeg enkele Amerikaanse gasten uit Saint Louis thuis op te vangen. Een van hen was vrijwilliger in het kerkelijk jongerenwerk. Na zijn dagelijkse werk als bedrijfsleider in een warenhuis was hij bijna elke avond en elk weekend in de weer met jongeren. Hij moest knokken om zijn werk goed te kunnen organiseren. De overheid werkte vaak tegen. De jongeren haakten soms af doordat ze aan de drugs raakten of in slecht gezelschap kwamen. Meer dan eens kwam het voor dat jongeren na jaren weer aanklopten. Voor een gesprek. Voor een beetje menselijk aandacht. Zij waren steeds weer welkom. Er werden geen vragen gesteld. Geen drempels opgeworpen. Een jongere werd nooit afgeschreven. Juist het zwarte schaap werd weer met liefde ontvangen. Dat menselijk begrip werd niet altijd begrepen door anderen. Maar zij waren onafhankelijk en deden wat ze als christelijke organisatie meenden te moeten doen. Zij waren van zich zelf maar voor anderen.

Verantwoording thema

Wij gaan het hebben over de sociale kwestie van vandaag. In feite is dit onderwerp bepaald in de wandelgangen van het congres van verleden jaar. Bij onze achterban bestaat de duidelijke behoefte om verbonden te zijn en te blijven met de oorsprong van onze beweging. De sociale kwestie van rond het begin van de 20e eeuw stond in het perspectief van de menswaardige arbeidsverhoudingen in de industriële samenleving. Ondermeer vanuit de christelijk sociale beweging werd aangedrongen om de kapitalistische productiewijze zodanig te reguleren en aan kaders te binden dat de menselijke waardigheid gerespecteerd bleef. Vanuit de christelijke levensovertuiging mag de ene mens de andere niet gebruiken als een instrument. Een mens is geen gebruiksobject, maar een mede-subject. Wij zijn allen kinderen van de ene Schepper. Wij zijn het aan Hem verschuldigd om met elkaar in broederlijkheid en zusterschap met elkaar verbonden te zijn. Wij zijn vrije mensen, maar met een verantwoordelijkheid jegens elkaar. Vanuit die geest zijn onze organisaties opgericht.

De organisaties binnen de Christelijk Sociale beweging waren van zichzelf, voor anderen.

De voorbereiding van het thema

Wij hebben uitvoerig met elkaar nagedacht over de feitelijke problematiek waar de sociale kwestie in 2005 betrekking op heeft. Tijdens de debatbijeenkomst op 24 februari ontdekten wij dat er niet een specifiek item is dat onmiddellijk in het vizier komt. Dat bevestigde het eerder verkregen beeld uit een internetenquête bij onze achterban. Zondermeer was het debat een waardevolle start bij de voorbereiding van het congres van vandaag. Met mij waren velen verrast door de scherpheid en de heftigheid waarmee stellingen werden betrokken. Er was een duidelijke stroom voelbaar. Ik heb dat mogen samenvatten in een aantal trefwoorden. Ik wil deze graag nog eens herhalen. Wij zijn uitgenodigd om met elkaar een beweging te maken

Van	Naar
kwestie	kans
onder-gaan	participatie
nationaal	lokaal
nationaal	globaal
moeten	ontmoeten
angst voor verschillen	vreugden om verschillen
bureaucratie	geest
systeemwereld	mensenwereld
treurige quarantaine	blijde wederkerigheid
'niet meer weten waar je het voor doet'	de waarden teruggeven aan de mensen die het moeten doen
industriële samenleving	kennissamenleving
schaamte bij de onderkant	naar trots, desondanks
opgesloten in de middenklasse	openbreken van onze gevangenis
individualisme	relationisme
sombere	stralen
afgekochte solidariteit	authentieke solidariteit

De uitwerking van het thema

De congrescommissie heeft het thema "De sociale kwestie anno 2005" uiteindelijk uitgewerkt in de titel "Menselijkheid als maat".

Op die titel hebben veel mensen positief gereageerd. Kennelijk voelen velen dat er in de samenleving een problematiek sluimert die fundamenteel de kwaliteit van het menselijk

bestaan raakt. Op veel plaatsen voelen mensen zich beperkt in hun volwaardig mens zijn. Velen voelen zich verweesd omdat ze er alleen voor staan. Omdat ze het gevoel hebben er niet meer echt toe te doen. Omdat ze op zijn best klant van een systeem mogen zijn. Omdat ze het gevoel hebben nergens echt meer bij te horen. Omdat ze het gevoel hebben dat hun talent niet serieus genomen wordt. Wij leven, om met Ad Verbrugge te spreken, in een “Tijd van onbehagen”.

Het thema in relatie tot het cultuurdebat

De crisis waarin de mens aan het begin van de 21e eeuw verkeert wordt door Verbrugge helder beschreven. De moderne mens loopt aan tegen de vraag waar hij de bezieling moet vinden van een gemeenschap die eenheid, samenhang en richting geven in het leven en handelen. Wij zijn losgeraakt van onze cultuur. We voelen ons niet meer thuis in de eigen wereld waar geen binding meer is met gemeenschappelijke symbolen. Dingen die ons heilig zijn. We voelen niet meer de saamhorigheid in een levensgevoel waarmee wij ons kunnen onderscheiden. We weten niet meer echt wat we willen. Verbrugge legt ons de vraag voor: “Wordt het (dan) niet eens tijd om ons te bezinnen op wie we zijn en wat we eigenlijk aan het doen zijn?”

Er is in de afgelopen tijd veel gediscussieerd over de cultuurkritiek en het zoeken naar nieuwe wegen voor binding en samenhang. Op een gegeven moment viel me op dat ik een soort onbehagen over het onbehagen begon te voelen. Vanuit de christelijk sociale traditie is moet cultuurkritiek geplaatst worden in het perspectief van de hoop. Voor ons is de vraag niet relevant óf wij moeten leven in een heilig teken, maar hoe. Ons congres en onze beweging moet op zoek gaan naar de concrete aanknopingspunten die tot handelen aanzetten. Wij mogen ons niet wentelen in pessimisme, mogen niet blijven in de analyse over het onbehagen, hoe terecht die analyse ook is. Ons congres is het aan zijn traditie verplicht om verder te komen dan het uitspreken van onbehagen en teleurstelling.

Vervreemding doorbreken

Ons congres wil zich inspannen om wegen te verkennen hoe aan het begin van de 21e eeuw menswaardigheid opnieuw gestalte kan krijgen in een samenleving die hoe dan ook anders geleed zal zijn dan vroeger. De strijd om menselijkheid als leidend principe vraagt moed en vertrouwen in onze uitgangspunten op basis van het evangelie.. Het is geen thema voor softies. Er is visie nodig. En wijsheid om tot die visie te komen. Wij zullen goed naar elkaar en naar anderen moeten luisteren. We moeten het aandurven om over ouderwetse wij-zij-grenzen heen te stappen. De werelden van de politiek, van de maatschappelijke verbanden en van de burgers moeten niet de problemen over elkaars schutting gooien. De vervreemding tussen deze drie werelden leidt ertoe dat een spiraal van verwijdering ontstaat. Het

zoeken naar sociale cohesie en menselijkheid als maat wordt zo steeds moeilijker. Vanuit de christelijke sociale beweging hebben wij de verantwoordelijkheid om deze vreemdingspiraal te stoppen en om te keren in een positieve. Maarten Verkerk spreekt in zijn proefschrift over een verantwoordelijkheidsethiek. Wij moeten mensen en hun verbanden weer in hun kracht brengen op basis van vertrouwen in hun echte talenten.

Christenen als scheppende kracht

In zijn allerlaatste boek als kardinaal (uitgeven in de maand voor hij tot paus werd gekozen) doet Ratzinger een oproep aan christenen om de uitdagingen voor de toekomst op te nemen. We staan in een tijd van “Umbruch der Werte”. Hij roept ons op om niet te vluchten voor het eigene. Wij moeten de schroom overwinnen om in een multiculturele wereld uit te komen voor wat ons heilig is. Het is onze taak om blijk te geven van het bestaan van de God die zich aan ons getoond heeft. De God die zich ontfermt over armen en zwakken, weduwen en wezen, vreemdelingen en iedere mens die lijdt. Met instemming haalt Ratzinger Toynbee aan waar deze stelt dat het lot van een samenleving steeds weer afhangt van creatieve minderheden. Ratzinger roept ons op om in deze tijd van “Umbruch der Werte” zo’n scheppende minderheid te zijn.

Het appèl om de scheppende minderheid te zijn is geen abstracte oproep. We kunnen deze vertalen naar het werkveld waar we zelf in staan. Tijdens dit congres willen dit doen in werkbijeenkomsten van de wereld van het onderwijs, de zorg, de arbeid en de stadswijken. Ik hoop dat we erin slagen om bezieling te vertalen naar kansrijke actie. Want dat hoort bij ons: geloven in kansen voor mensen door mensen.

Parallelsessies

MENSELIJKHEID ALS MAAT IS VOOR MIJ....

MENSELIJKHEID ALS MAAT IS VOOR MIJN ORGANISATIE.....

Parallelsessie Arbeid

*mmv Bert van Boggelen (CNV), Nel van Dijk (Tuinbouwondernemer), Jaap Jongejan (CNV Bedrijvenbond),
Gijs Wildeman (Hout en Bouwbond CNV) Jan Willen van den Braak (VNO-NCW),
Pieter Oudenaarden (CNV) Huib Klamer (VNO-NCW)*

De eerste ronde

De parallelsessie start met een NOVA reportage over het vinden van gemotiveerd personeel voor de tomatenpluk en de toestroom van met name Poolse arbeiders naar Nederland. Deze reportage sluit direct aan bij het eerste stellingenpaar.

1. Werk gaat boven inkomen. Ook werk, op of vlak boven minimumloon is passend voor werklozen.
2. Eenvoudig werk hoeft niet altijd als passend te worden geaccepteerd. Niet-accepteren mag niet automatisch leiden tot verlies van inkomen.

Enkele reacties uit de zaal

- » Het probleem moet worden aangepakt vanuit het basis probleem. Het moet wel materieel voordeel opleveren als je weer gaat werken.
- » Belangrijk dat de burger de verantwoordelijkheid voor het werk neemt. Solidariteit is daarin het sleutelwoord.
- » Werk moet weliswaar perspectief bieden naar de toekomst toe. Lange termijn denken is daarin belangrijker dan korte termijn even werk hebben.
- » Een deelnemer geeft aan dat het in zekere mate een luxe probleem voor ons Nederlanders is door de opmerking van de Poolse mevrouw aan te halen die zei: "Nederlanders kunnen kiezen, wij niet."
- » Een deelnemer stelt; het probleem wordt vanzelf opgelost doordat de tomatenteler over een paar jaar zijn bedrijf naar Polen verplaatst. Reactie daarop luidde; dat is een schijnoplossing. De werkloosheid in Nederland is daarmee niet opgelost.
- » Verschil tussen korte en lange termijn. Werken is belangrijk. Begin eerst maar eens te werken, dan leer je het te doen.

- » Vraag: iemand met een goede baan die werkloos wordt ook verplichten een baan te accepteren als plukker. Vergooien van kansen carrière?
- » Iemand die meteen weer werkt heeft grotere kans carrière te vervolgen.
- » Arbeid is geen plicht maar een recht. Dan kun je je verantwoordelijkheid nemen. Dan is het acceptabel om een periode werk te doen wat je misschien niet altijd leuk vindt. Lichamelijke beperkingen uitgezonderd.

Conclusie van de eerste ronde Het licht niet zo zwart-wit. Eerst uitzoeken waarom mensen niet aan het werk komen. Begeleiding is daarbij belangrijk. Een systeem waarin werkloos worden impliceert dat je een baan moet accepteren met minder inkomen helpt niet mee aan een structurele oplossing van het probleem

De tweede ronde

1. Openstellen van grenzen voor arbeidsmigranten is onvermijdelijk. Beschermende maatregelen zijn a-sociaal.
2. Openstellen van grenzen voor migranten is neo-liberaal. Maatregelen die migratie beperken, zijn juist sociaal.

Over deze stellingen zijn de inleiders het opvallend met elkaar eens. Openstellen van de grenzen is onvermijdelijk. Valse concurrentie dient te worden voorkomen. We zijn immers allemaal burgers van de Europese Unie. Mobiliteit zal ontstaan. Dat is maar goed ook. Daarbij wordt aangetekend dat Nederlanders minder bereid zijn het zware werk te doen dan de Polen. Het verhaal is niet somber want mobiliteit zal welvaart toevoegen. Dat zal ook ten gunste van de Nederlandse economie uitpakken. Wat wel moet worden geregeld is, dat er volgens arbeidsvoorwaardensystemen van Nederland wordt gewerkt. Anders ontstaat er een onderklasse met alle gevaren van dien. Een opmerking vanuit de hoek van VNO-NCW waarin wordt aangegeven dat mobiliteit niet alleen geldt voor zware beroepen, maar ook voor de top van het bedrijfsleven.

Hoe zit het met de valse concurrentie? Soms lijkt het dat Christelijk-Sociaal denken ophoudt bij de grens. Het voorbeeld van een bouwondernemer wordt aangehaald. Hij ontslaat zo Nederlands werknemers en er komen zo Polen ervoor terug. De spreker geeft aan dat dat niet christelijk sociaal meer te noemen is.

Relativering van het probleem komt van de zijde van VNO-NCW. Open grenzen is grondslag van de EU. We hebben deze problemen eerder gehad bij toetreding van Spanje, Italië ea. Nu gaat het in een keer om 10 nieuwe lidstaten. Onze Nationale verzorgingsstaat kan nu niet meer zo bestaan. Verantwoordelijkheid moet anders worden verdeeld. De mentali-

teit van de Polen is anders (beter?) dan die van de Nederlanders.

Van de zijde van CNV wordt gereageerd. Nederlanders willen absoluut werken, ook op een vrije zaterdag/zondag. Wel is het naar de mening van de spreker zo dat christelijk-sociaal denken vaak ophoudt daar waar het de portefeuille raakt.

Arbeidsmigratie gaat ten koste van arbeidsverhoudingen in Nederland. Denk bijvoorbeeld aan de vele ZZP-ers. Een goede regulering is daarom belangrijk.

De derde ronde

1. Langer werken is onvermijdelijk. Iedereen zal er straks aan moeten geloven.

2. Kortere werken is voor velen een verworven recht. Daaraan moet niet worden getornd.

De onderneming is arbeidsgemeenschap, waar men samen beslissingen moet nemen. De oplossing zit hem veeleer in slimmer werken, systeemfouten oplossen zijn speerpunt. Langer werken is achterhaalde non-discussie.

Conflict tussen werkgevers en werknemers van najaar 2004 ging echter wel over langer werken, maar dan over arbeidsparticipatie van ouderen. Moet wel gedifferentieerd kunnen worden ingevuld. Slimmer werken is onvoldoende want dat wil iedereen.

Volgens VNO NCW is Nederland in de wereld een van de landen met de minste aantal werkuren. In de VS werkt men 300 uur langer dan de gemiddelde Europeaan, laat staan de Nederlanders. En laten we het niet zwaarder maken dan het is: beetje later met pensioen, paar uur meer per week en wat vakantiedagen inleveren. Daarmee lossen we het probleem op. De christelijk-sociale kwalificatie niet te snel gebruiken als het over dit onderwerp gaat.

» Een reactie luidt: werk moet wel zinvol zijn. In de VS werken heel veel gezinnen fulltime, met een laag salaris in een nauwelijks menswaardige baan.

» Een andere reactie: Er zijn heel veel mensen die best tot 65 jaar willen werken, maar dan wel zonder de te grote werkdruk en eisen die aan werknemers worden gesteld. Er is een trend waarneembaar dat werknemers die het arbeidzame leven formeel hebben afgerond, herintreden in een andere functie of in een dienstverband van kleine omvang. De mogelijkheid om met deeltijdpensioen te gaan, biedt ook een oplossing.

» Wij zijn de VS niet. Wij hebben onze eigen cultuur en onze eigen keuzes. Verantwoordelijkheid geven aan mensen op hun werk is erg belangrijk, maar schiet momenteel vaak tekort mede vanwege de enorme hoeveelheid regelgeving. Mensen

zijn heel goed aanspreekbaar op hoe ze hun plaats in de organisatie zien.

- » Wat is het christelijk-sociale karakter van de zaken waarover we spreken? Op het uiterste van de Polen is dat wel duidelijk, maar in de praktijk is het grijze tussengebied het moeilijkste om concreet te maken. Daar zijn christelijk-sociale debatten en zoektochten voor nodig.
- » Een deelnemer doet de suggestie om meer tussentijdsverlof in te bouwen om langer te kunnen werken. De discussie moet niet gaan over 36 of 40 uur. Werkplezier motiveert ook om langer te werken.

De vierde ronde

1. Werk kan vaak veel leuker. Organisatie kunnen nog veel doen aan gezond, veilig en met plezier werken.
2. Veel leuker dan het nu is kunnen bedrijven het niet maken. Of het leuk is hangt vooral af van de mensen zelf.

De ondernemer uit de tuinbouw roept de vraag op; is tomatenplukken leuk?! Er is sociale druk om het 'tomatenplukwerk' als dom te kwalificeren. Terwijl blijkt dat wanneer je het de mensen zelf vraagt het tegendeel blijkt. Men ontleent opvallend veel arbeidstevredenheid aan het in een groep klaren van een klus. Daar kunnen veel hoger gekwalificeerde werknemers zelfs een voorbeeld aan nemen.

- » CNV: De politiek heeft sociale partners gek gemaakt door tegenstelling tussen werkgevers en werknemers te stimuleren over langer werken. De echte discussie dient over verantwoordelijkheid en werkplezier te gaan maar die wordt niet gevoerd, we zijn te instrumentalistisch. Voor CNV is werkorganisatie hoeksteen van de samenleving.
- » VNO-NCW: de discussie over deze stellingen bevestigt dat het microbeeld belangrijk is. We moeten deze belangrijke zaken gedifferentieerd en decentraal oppakken. Het prepensioentraject gaat al goed. Als we het goed oppakken, zullen we de buitenlanddiscussie ontspannener volgen.

Als het gaat om 'leuk' of 'niet leuk' dan is de leiderschapsstijl beslissend bij het motiveren van mensen. Complicerend daarbij is dat in een geseclariseerde samenleving maar weinig gedeelde waarden zijn overgebleven.

Werkplezier ontstaat vanzelf wanneer je het probleem van de toenemende werkdrukbeleving echt gaat aanpakken.

Aan werk zelf, ongeacht welk werk, ontlenu mensen respect én maatschappelijke waarde-
ring. Was vroeger al zo, bv bij de mijnbouwers.

- » Een deelnemer reageert; leuk is zo subjectief. Spreek liever over zinvol werk. Soms moeten we de moed hebben om niet leuke dingen te doen. Dat is ook Christelijk Sociaal.
- » Een goede training kan zijn wanneer we onze kinderen duidelijk kunnen maken dat werkdruk het werk soms minder plezierig maakt, maar los van de inhoud ervan staat.

Gele Hemden

MENSELIJKHEID ALS MAAT IS VOOR MIJ....

- » Tot ontplooiing kunnen komen, waardering krijgen voor wat je doet.
- » Dat werkgever en werknemer geweten volgen.
- » Zelf verantwoordelijk zijn voor mijn handelen.
- » Met je hart kunnen werken (op alle fronten van het leven).
- » Van mensen niet meer, maar ook niet minder vragen dan ze kunnen dragen.
- » In vrijheid, verantwoordelijkheid en met plezier kunnen werken.
- » De kans krijgen. De kans(en) pakken om betrokken / zinvol invulling te geven aan onze / mijn christelijke taak.
- » Doen van zinvol werk.
- » Zinvol werk voor iedereen.
- » Inzien dat werk een opdracht is die ons als Christen gegeven is door God maar..... tot eer van Hem, tot heil van onze naaste, tot ons levensonderhoud.
- » Welk verschil maak ik?
- » Meer zijn dan een unit die economische waarde toevoegt.
- » Een maatje!
- » Spreek mensen, vooral uitkeringsgerechtigden, persoonlijk aan op hun mogelijkheden. Geen kavels en regels meer.
- » Heb uw naaste lief, gelijk uzelf.
- » Dat elke morgen weer nieuw is.
- » Dat je mag bestaan. Dat je erkend en gekend wordt. Dat liefde de boventoon voert.

MENSELIJKHEID ALS MAAT IS VOOR MIJN ORGANISATIE.....

- » Goed overleg tussen manager – werknemer. Het luisterend ook van een werkgever.
- » Hard werken, stimuleren van persoonlijke groei, tijd voor zorg & arbeid, zinvolle producten / diensten maken.
- » Mensen gezamenlijk de verantwoordelijkheid laten dragen voor de organisatie.
- » Zinvol werk, waarbij verantwoordelijkheid en zeggenschap in balans zijn.
- » Ervoor zorgen dat mensen trots kunnen zijn op hun werk.
- » Grenzen stellen. De winst / omzet is niet het hoogste doel.
- » ‘Meedoen’, ook over de grenzen heen. Christelijk Sociaal denken houdt niet op bij de Nederlandse grens of de eigen beurs!
- » Het werk zo inrichten dat iedereen een goede dienst of product aan de klant kan geven.
- » Ook werk voor mensen met een ‘een deukje’ – sociale thema’s

- » Oog hebben voor een ieder in de organisatie. Ook zij die misschien – in de ogen van sommigen – niet in alle gevallen kunnen voldoen aan alle eisen die de organisatie terecht aan het stelt.
- » Ieder mens maakt verschil.
- » Ruimte voor de spanning tussen gemeenschap en output.
- » Elke dag minstens één keer hartelijk lachen!
- » Maak ruimte voor weerwoorden ook als ze tegen de cultuur ingaan.
- » Niet de sociale ANWB maar ook iets betekenen voor de ‘onderkant’ van de arbeidsmarkt.
- » Dat bij alle keuzes voor instrumenten, werkprocessen, functievorming, managementstijl de menselijke maat uitgangspunt is.

Parallelsessie Onderwijs

*m.m.v. Paul Zoontjes (Universiteit van Tilburg), Bert Molenkamp (ROC ASA),
Sjoerd Slagter (SCO Zwolle/Kampen) en Henk Strietman (Besturenraad).*

Bij het lezen van de CSC congreskrant, met als thema 'Menselijkheid als maat' kwam sessie-leider Henk Strietman woorden tegen die volgens hem te maken hebben met de menselijke maat in het onderwijs. Woorden als: waardigheid, weerbaarheid, vrijheid, ontmoeten, leiderschap, liefde en vertrouwen. Het zijn woorden die voor het onderwijs een uitdaging zijn om te komen tot aanpakken en doorgeven!

Wij staan in beweging! Maar we kunnen alleen maar bewegen als we bewogen worden en zijn. En bij het onderwijs is juist de beweging tót en het bewogen zijn dóór van groot belang, want we werken met de toekomst van onze samenleving.

De eerste ronde

1. Goed onderwijs spreekt tot de verbeelding – De grootste groep is het met deze stelling eens
2. Goed onderwijs houdt zich aan de feiten – Een paar personen ondersteunen deze stelling.

Een levendige discussie tussen 'feit' en 'verbeelding'. Uiteindelijk was een ieder wel van overtuigd dat beide belangrijk zijn. Want in het onderwijs neem je jonge mensen mee op een weg waar ze feiten leren, maar waar de verbeelding zeker aanwezig moet zijn. "Want met logica kom je van A. naar B., maar met verbeelding kom je overal." (Einstein). Juist door de verbeelding worden mensen bewogen en komen ze in beweging.

De tweede ronde

3. De school is van de ouders, dat is voorgoed voorbij – Een paar personen kiezen voor deze stelling.

4. De school kan niet zonder aanspraak op de ouders – De grootste groep kiest voor deze stelling.

Hier een aantal uitspraken die tijdens deze discussie te horen waren:

- » De school moet leerlingen beschermen tegen ouders. Want ouders zijn vaak gericht op resultaat.
- » Ouders hebben een belangrijke rol binnen de school.
- » We hebben te maken met zeer grote scholen en soms verlang je terug naar een kleine school met participerende ouders!
- » Een school kan heden ten dagen niet meer anoniem blijven.
- » Hoe graag willen ouders zich bemoeien met de school? We hebben te maken met burgers die veel kritiek hebben op het onderwijs en ouders die veeleisend zijn naar het onderwijs. Juist deze twee groepen staan vaak aan de kant en spuien kritiek, terwijl ze zelf niet participeren in het onderwijs!
- » De school is van onze maatschappij. Daar wordt gewerkt met de toekomst van onze samenleving. HAVO en VWO leerlingen die halen het wel, het zijn juist de VMBO leerlingen die de nodige aandacht verdienen. Juist binnen deze onderwijsvorm is goed onderwijs zeer belangrijk. Als dat goede onderwijs er niet is, mislukken de leerlingen en dat heeft de nodige gevolgen voor onze samenleving.
- » Als we spreken over de menselijke maat binnen het onderwijs, dan spreken we over het recht doen aan de leerlingen.
- » Als we spreken over wetenschappelijk onderwijs, dan spreken we niet over een vorm van feiten onderwijs. Maar over twijfel en nieuwsgierigheid. (Paul Zoontjes)

De derde ronde

5. De goede leraar handelt uit liefde voor zijn leerlingen – Een klein groepje kiest voor deze stelling.

6. De goede leraar is hij die allereerst zijn vak verstaat – De grootste groep kiest voor deze stelling.

Een levendige discussie waar duidelijk wordt dat het moeilijk kiezen is tussen de twee stellingen, want een docent die zijn vak verstaat, weet dat vak vaak ook goed over te brengen op zijn leerlingen. Maar de ‘liefde’ voor de leerling is natuurlijk ook ontzettend belangrijk. Je moet je vak goed verstaan en met hartstocht je vak doceren.

- » Eigenlijk kun je niet kiezen uit deze twee stellingen! (Bert Molenkamp)
- » Het is van belang dat de leerlingen plezier ervaren in het vak. Dat kun je realiseren

als je met passie je vak doceert.

Aan het eind van de parallelsessie schrijft een ieder naar aanleiding van deze sessie op een oranje papier wat zijn of haar persoonlijke menselijke maat is en wat deze is voor de organisatie waarin een ieder werkt.

We kijken terug op een goede bijeenkomst waar een ieder is uitgedaagd tot een vertaling van zijn of haar menselijke maat naar de praktijk van alledag.

Dik Sanders

Oranje Hemden

MENSELIJKHEID ALS MAAT IS VOOR MIJ....

- » Tijd nemen voor reflectie.
- » In samenspraak de randen durven opzoeken.
- » De persoonlijke aandacht van een leraar voor elk van zijn leerlingen.
- » Inspirerend onderwijs in een veilige omgeving.
- » In het onderwijs: 'être et avoir' is de droom. Je zou willen dat elk kind zo op school zou leren. Waarom zijn we daar zo ver vanaf?
- » Een hemd dat past voor ieder op de plek waar hij / zij werkt. Dus: mensen verantwoordelijkheid geven, nemen.
- » Dat je je medemens niet in zijn hemd laat staan.
- » Verbinding met mensen: doen en maken.
- » De leerling serieus nemen, het gevoel geven serieus genomen te worden.

MENSELIJKHEID ALS MAAT IS VOOR MIJN ORGANISATIE.....

- » Het geven van aandacht aan de ander, opdat die ander kan groeien.
- » Bij alle belangrijke beslissingen het belang van de leerling en de leraar voor ogen houden.
- » Bijvoorbeeld zorgvuldig werkgeverschap.
- » Absoluut prioriteit geven aan het primair proces.
- » Menselijkheid komt als beheersbaarheid verdwijnt.
- » Oppassen bij de hemden! 't Gaat niet om: 'One size fits all'. Dus visie tonen op geheel van waarden, als organisatie van het m.m.v.
- » Strijd leveren tegen de opvatting dat het hemd nader is dan de rok.
- » Kleinschalig onderwijs grootschalig faciliteren.
- » Leerling, ouders aanspreken op hun verantwoordelijkheid (voor de ander).
- » Een goede relatie tussen leerling en leraar en tussen ouders en school.

Parallelsessie Stad

*mmv Cor van Beuningen(Socires), Ine Voorham (Leger des Heils),
Jan Eerbeek (Exodus Nederland), Cees de Gier (STEK/Vadercentrum Den Haag)*

In een goed gevulde zaal van ongeveer 55 personen is gediscussieerd aan de hand van vier stellingen

De eerste ronde

Over het werk van kerken en maatschappelijke organisaties in de grote stad: complementair, excuus Truus of iets anders.

1. Kerken en maatschappelijke organisaties hebben in de grote steden een belangrijke complementaire rol ter leniging van noden en ter versterking van de binding.
2. De sociale inzet van kerken en maatschappelijke organisaties in de grote steden legitimeert de overheidsbezuinigingen.

Bijna iedereen was het er over eens dat kerken en maatschappelijke organisaties in grote steden een complementaire rol hebben. Gevolg daarvan kan zijn dat de overheid zich hierom terugtrekt en bezuinigingen legitimeert. Voor veel aanwezigen hoeft het niet bezwaarlijk te zijn dat de overheid zich terugtrekt. Andere geven aan dat de overheid moet blijven faciliteren. De overheid heeft een recht op voorzieningen gegeven, vervolgens kan ze zich daar niet zomaar van terugtrekken.

De vraag blijft wie de verantwoordelijkheid draagt. Vanuit het panel komt naar voren dat er niet gezwartepiet moet worden, maar samengewerkt. Maatschappelijke organisaties moeten vooral samenwerken en signaleren richting de overheid.

De tweede ronde

Doorslaggevend voor het succesvol mobiliseren van vrijwilligers in de grote stad is:

1. een professionele organisatie met helder vrijwilligersbeleid of
2. kleinschaligheid, face to face contact.

Het publiek is verdeeld 45% om 55%. Veel mensen zijn het met beide eens.

De kleinschaligheid is nodig om mensen te mobiliseren. Een grote organisatie kan ook kleinschaligheid organiseren.

De wet en regelgeving zorgen er voor dat grootschaligheid noodzakelijk is. Kleinschaligheid zorgt voor vrijheid. Professionaliteit is niet hetzelfde als koud en afstandelijk.

De derde ronde

Over professionaliteit:

1. De hulpverlener is een professional; vakbekwaam, doelgericht en effectief
2. In ons werk gaat affectiviteit – betrokkenheid, vertrouwen, emotie – vooraf aan effectiviteit.

Een meerderheid 70% van het publiek is van mening dat bezieling vooraf gaat aan professionaliteit. Ook deze mogelijkheden gaan samen, 1 volgt op 2. Bezieling en professionaliteit kunnen wel botsen. Maar ook een professional zal altijd bezieling nodig hebben. Vanuit het panel komt de opmerking dat vrijwilligers vooral bezieling hebben. Professionals begeleiden hun daarin. Dit is belangrijk want bezieling kan ook een valkuil zijn.

De vierde ronde

Over kerk en samenleving in de grote stad:

1. Kerk zijn in de stad moet dienst aan de samenleving opleveren of
2. De kerken maken zich druk om de samenleving maar wie maakt zich druk om de kerk? Het wordt tijd dat de kerken zich weer druk maken om hun eigen toekomst.

Bijna iedereen is voor stelling 1 (90%). De oppositie is echter hevig. Kerken gaan wel erg gemakkelijk aan zichzelf voorbij. De kerken komen onder druk te staan, wie houdt de kerk in leven? De kerk kan alleen iets doen als het kracht heeft voor zichzelf te zorgen.

In de grote steden komt de zwarte kerk op, daar moet aansluiting bij gezocht worden.

Er ontstaat een verhitte discussie over de toekomst van de kerk in de grote steden. De discussie doet vermoeden dat veel mensen zich herkennen in punt twee van de stelling. Stelling 1 en 2 hoeven niet met elkaar in tegenstelling te zijn. Dienstbaar zijn is ook religieus zijn. Het moet duidelijk gemaakt worden wat kerk zijn betekent.

Aan het eind wordt er een filmpje van de EO gekeken. Het programma is een soort Big Brother over 6 christelijke jongeren die in een huis in een achterstands wijk gaan wonen. Deze jongeren gaan in deze wijk een vrijwilligersproject opzetten. Hierdoor leren ze de buurt kennen, zichzelf en hun huisgenoten. De reacties zijn overwegend positief.

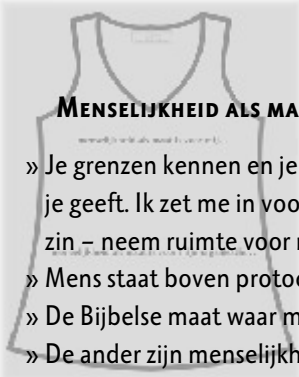
Er is wel lekker gediscussieerd maar wat is er nu uit gekomen. Die vraag bleef onbeantwoord. Er werd heel open gediscussieerd. Verschillende mensen brachten persoonlijke ervaringen in.

Aan het eind werd nog opgemerkt dat het CSC de mensen waar het om gaat ook moet mobiliseren. Nu wordt er alleen over het gesproken. Beweging is gewenst.

Marco van Westerlaak

Blauwe Hemden

MENSELIJKHEID ALS MAAT IS VOOR MIJ....

- » Je grenzen kennen en je inspiratie gebruiken met anderen en voor anderen om wie je geeft. Ik zet me in voor ruimte voor persoonlijke en goede relaties: in mijn gezin – neem ruimte voor mijzelf- en in de scholen.
- » Mens staat boven protocol.
- » De Bijbelse maat waar mensen elkaar door Gods ogen zien en lief hebben.
- » De ander zijn menselijkheid te helpen waarborgen.
- » Dat de mensen er niet zijn om de Sabbath, maar dat de Sabbath er is om de mensen.
- » Onvoldoende, tenzij we de weg van Christus volgen.
- » Dat iedere mens te-recht komt.
- » Onvoorwaardelijke acceptatie van de ander als mens – lid van de samenleving: “Jij bent de moeite waard” met of ondanks je plussen en minnen.
- » Elkaar groeten op straat! Met name in de stad!

MENSELIJKHEID ALS MAAT IS VOOR MIJN ORGANISATIE.....

- » Ontmoeting en aandacht voor zwakkeren in onze samenleving.
- » De basislijn die bij elke professionaliteit en regels steeds in het oog gehouden moet worden.
- » Af en toe de bureaucratie aan de laars lappen en de persoon te helpen en de regels even opzij te zetten.
- » Dat de mensen er niet zijn om de organisatie, maar dat de organisatie er is om de mensen.
- » Een leer- en werkproces met maatschappelijke verantwoording uit christelijke beginselen.
- » Dat parochies plekken worden waar geïnteresseerde mensen in wat ze doen voor anderen iets uitstralen van wat Jezus bedoelde met zijn Rijk van Gerechtigheid en Vrede.
- » Mensen – de aangesloten leden – het zelfvertrouwen geven / overtuigen van het gegeven dat zij allemaal het verschil kunnen maken door echt betekenis te hebben voor de ander.
- » Bij het formuleren van beleid niet uitgaan van de overheid als organisatie, maar van de burger.

Parallelsessie Zorg

mmv Arie Kars (Reliëf), Helen van Tol (Rijnconsult) en Kees de Jong (Stichting Philadelphia zorg)

Na een korte introductie van Arie Kars en twee fragmenten uit een KRO film over jongeren en vrijwilligerswerk start een discussie tussen de ongeveer 60 deelnemers aan de workshop aan de hand van twee stellingen.

De eerste ronde

1. De Wet Maatschappelijke Ondersteuning gaat uit van de menselijkheid als maat.
2. Christelijk maatschappelijke organisaties moeten dit beginsel van harte en actief inhoud geven.

De helft van de zaal is het eens met stelling 1; de andere helft is het oneens met de stelling. De argumenten die daarbij worden genoemd zijn:

- » De grondgedachte van de wet is wel goed, maar de uitvoering pakt verkeerd uit voormensen aan de onderkant van de samenleving: er is te weinig geld voor de uitvoering en er wordt te veel een beroep gedaan op vrijwilligers die er niet zijn.
- » Er is geen andere wet nodig, maar een andere mentaliteit. De zorgvragers hebben geen behoefte aan de WMO. Er staat niets nieuws in die wet t.o.v. de huidige welzijnswet. De uitvoering wordt alleen bij een andere (lagere) overheid neergelegd.
- » Menselijkheid als maat is een kans voor de kerken. Ook nu al, zonder WMO, geldt dat.
- » Mensen en instellingen moeten meer lef hebben om regels te doorbreken en gepast recalcitrant te zijn ten gunste van de menselijkheid als maat. Dus eerst doen en dan kijken hoe je het inpast in de regelgeving. Managers moeten dit soort moed stimuleren bij medewerkers door zelf ook creatief om te gaan met regels.
- » Men is bang voor ongelijkheid: dat de ene gemeente de WMO beter zal uitvoeren dan de andere. Dat is juist goed, want zo leren gemeenten van elkaar.

» Zorginstellingen moeten in gesprek met gemeente over de WMO. Dat betekent dat je dan ook met de concurrentie aan tafel zit. Dat is niet anders.

Bijna de hele zaal is het eens met stelling 2; twee personen zijn tegen. De argumenten:

- » De WMO is een vangnet voor als het echt niet meer gaat. Dat is angstig, want dan verpieteren de mensen. Hoezo menselijkheid als maat?
- » Wij (instellingen, kerken, individuen) moeten zelf het veld in om te vertellen dat mensen een buurman/vrouw hebben en dat die soms zorg nodig heeft.
- » Zorgorganisaties moeten gaan concurreren met elkaar. Maar hoe organiseer je goede zorg met elkaar als je tevens elkaars concurrent bent? Ga je dan kennis delen? De keuze is: in verzet gaan of toch maar oppakken en iets nieuw opzetten in onderlinge competitie en als 'concu-collega's'. Het laatste heeft de voorkeur.
- » Maar worden de klanten daar dan beter van? Hebben die de nieuwe wet nodig? Nee!

De tweede ronde

3. De autonomie van de cliënt en de autonomie van de professional staan tegenover de menselijkheid als maat. (autonomie cliënt = ik bepaal wat er gebeurt; autonomie professional = ik weet het beste hoe het kan)

Ongeveer 60% van de zaal is het eens met deze stelling. De argumenten:

- » Er is dialoog nodig tussen cliënt en professional om te zien wat de een nodig heeft en de ander kan brengen.
- » Als beiden uitgaan van hun autonomie is er geen dialoog. Alleen dialoog is ingang voor goede zorg.
- » De klant is koning en de zorgconsument is vrij. Dat moet je wel faciliteren!
- » Dialoog kost tijd en die is er niet in de zorg, dus hoezo menselijkheid als maat?
- » Zorg heeft verbinding nodig. Zonder dat is het liefdeloos en kun je mensen het bos in sturen als dat beter lijkt. Menselijkheid als maat vraagt een andere mentaliteit dan die de politiek-economische context meestal oproept.
- » Lef hebben en handelen en achteraf verantwoorden: dat is de mentaliteit die nodig is. Dat betekent: vertrouwen geven aan medewerkers om zo te doen. En als manager daar achter staan, ook als het een keer misgaat. Zoveel mogelijk 'regelzaken' weghouden bij verzorgenden, zodat zij vrij zijn om te doen wat ze als professional te doen hebben. Zo krijgt gedrevenheid weer de plek die het hebben moet; kan naast-liefde een waarde zijn waarmee gewerkt wordt.
- » Autonomie kan ervaren worden als een bedreiging: wat jij wil kan/wil ik niet bieden.

Is dat op te lossen in consensus??

Een volwassen relatie kan ook stoppen; als er geen consensus mogelijk is dan moet je ook afscheid kunnen nemen van elkaar. Het gedachtengoed van de tweede stelling moet je toepassen op de eerste. Dan gaat de WMO over hoe we samen verder willen in de samenleving. Daar hebben we de WMO niet voor nodig, maar die biedt wel een momentum. Maak er gebruik van!

Gepaste recalcitrantie is een goed instrument in de zorg om te bereiken dat medewerkers gedreven en met voldoende vrijheid van handelen zorg kunnen verlenen. Medewerkers vertrouwen geven is een belangrijke voorwaarde hierbij.

//

Groene Hemden

MENSELIJKHEID ALS MAAT IS VOOR MIJ....

- » Respect voor de medemens. Betrokken zijn bij elkaar.
- » Af en toe in mijn onderbroek staan.
- » Me telkens weer laten raken door het verhaal / vraag / nood van de ander.
- » Ontmoeting en nieuwsgierigheid centraal stellen.
- » De beste 'systeemkritiek'.
- » Minder managers.
- » Het hart op de goed plaats.
- » De manier waarop je in het leven staat.
- » Voor de ander de regels opzij durven zetten.
- » Werkend vanuit de menselijke relatie in plaats van vanuit een contract.

MENSELIJKHEID ALS MAAT IS VOOR MIJN ORGANISATIE.....

- » De visie vorm blijven geven waarin de mens centraal staat waarbij we te maken hebben (gebonden) zijn aan allerlei regels en wetten dit zo te doen waarbij de vraag van de cliënt en de visie nog tot uiting komt en niet 'de stuivers' de toon van de muziek zijn/maken.
- » Buiten de lijntjes kleuren.
- » Blijven kiezen voor waarden als barmhartigheid en naastenliefde.
- » De kern van onze visie op zorg.
- » De best denkbare 'vitamine'.
- » Durven kiezen en doen.
- » Om de mens te kunnen helpen moet je burgerlijk ongehoorzaam durven zijn.
- » De laatste vraag in het vinden van de uiteindelijke oplossing.
- » Onderzoeken wat wetten + regels betekenen voor de gewone mens.
- » De balans bewaren tussen werk en gezin (ik heb een éénmansbedrijf).

Toerusten tot verantwoordelijkheid: De overheid en de sociale kwestie

André Rouvoet

Op een congres over ‘de sociale kwestie anno 2005’ staan – zo lijkt mij – twee vragen centraal: Hebben we scherp wat ‘de sociale kwestie’ van nu is? En zijn we als christelijk-sociale beweging in staat daar iets aan te doen?

Wat die eerste vraag betreft bleek in het voorjaar dat er niet één specifiek item uitspringt, maar dat er wel een bepaalde lijn valt te ontdekken: zorg over de vormgeving van de onderlinge solidariteit tussen mensen. Volgens de gehouden enquête ziet de top 5 van wat als ‘de sociale kwestie’ wordt ervaren er als volgt uit: 1) afnemende gemeenschapszin en toename van egoïsme, 2) spanningen tussen wereldgodsdiensten, 3) ongelijke verdeling van welvaart tussen Noord en Zuid, 4) verlies van sociale verbanden, 5) afbraak van sociale zekerheid en gezondheidszorg.

Dat is nogal wat! En heeft de christelijk-sociale beweging daar een antwoord op?! Volgens maar liefst 96% van de respondenten wel. Pretentius? Of een uitdaging?

Zouden we misschien iets kunnen leren van onze voorgangers? Laat ik u mogen meenemen naar het jaar 1891, naar het eerste Christelijk-Sociaal Congres. De centrale vraag van dát congres was in wezen de zelfde als de onze: “Wat staat ons, als belijders van den Christus te doen, met het oog op de sociale nooden van onzen tijd?” In zijn beroemde rede ‘Het sociale vraagstuk en de Christelijke religie’ benadrukte Abraham Kuyper de noodzaak van maatschappelijke vernieuwing: ja, er moest aandacht zijn voor de nood van de arbeiders, maar vooral was het nodig de fundamenten van het politieke en maatschappelijke bestel onder architectonische kritiek te stellen. In het voorwoord bij de heruitgave van deze rede schrijft Woldring dat Kuyper zich hiermee “een ware nazaat betoonde van het vroege calvinisme uit de 16e eeuw, dat niet alleen een kerkelijke reformatiebeweging wilde zijn, maar ook een maatschappelijke en politieke reformatiebeweging.” Woldring spreekt van een reformatische radicaliteit en “een de wereld vormgevende christenheid”. Ik noem in dit verband ook het Reveil en de naam van ds. De Liefde.

Waarom dit aangehaald? Omdat ik dit zo vaak mis in hoe we als christenen present zijn in

de samenleving. Ik snak soms naar die radicaliteit, dit vuur van de eerste liefde, deze gerichtheid op de wereld, dit missionaire elan. We zijn immers zout en licht?! Te vaak wekken we als christenheid de indruk allang tevreden te zijn als we de zaken bij onszelf, in eigen huis (als kerk, als christelijk-maatschappelijke organisaties) een beetje glad kunnen houden. 'Het geloof is naar de marges van de samenleving gedrongen', verzuchten we dan en we mopperen wat op de secularisatie. Maar: vinden we het nog wel echt erg? Liggen we er wakker van? We worden niet meer gemist in het publieke domein, maar missen wij onze plaats in het hart van de samenleving eigenlijk wel? Delen we in de gepassioneerde van Fichte, die schreef: "Het Christendom verbergt in zijn schoot een veel grooteren schat van levensvernieuwing dan ge vermoedt. (...) Van het Christendom kan ook voor de maatschappij een wondere organiseerende kracht uitgaan; en, eerst als die kracht doorbreekt zal de Religie van het Kruis voor heel de wereld schitteren in al de diepte harer conceptiën en in al den rijkdom van den zegen dien ze brengt."

Of herkennen we ons beter in het beeld van de christenheid, die in de kerk, als in de ark van Noach, schuilt voor het onweer van de secularisatie, wachtend tot het over is en intussen scheldend op het rotweer?

Kuyper zoekt "de hartader der sociale quaestie" in de beginselen die ons handelen, ook in politieke zin, bepalen. In navolging van Groen van Prinsterer stelt hij het ongeloof van de Franse Revolutie, tot uitdrukking komend in het 'ni Dieu, ni maître', de gerichte secularisering en de overaccentuering van het individu als maat der dingen, verantwoordelijk voor de noden van zijn dagen. Dáár tegenover heeft de christen zijn houding te bepalen! En in zijn analyse gaat het mes er vervolgens diep in: "Wie van een sociale quaestie spreekt, bedoelt hiermee dat er ernstige twijfel is gerezen aan de deugdelijkheid van het maatschappelijk gebouw, waarin we wonen. Zal er voor u een sociale quaestie bestaan, is slechts dit eene noodzakelijk, t.w. dat ge de onhoudbaarheid van den tegenwoordigen toestand inziet, en deze onhoudbaarheid verklaart niet uit bijkomstige oorzaken maar uit een fout in den grondslag zelf van ons maatschappelijk samenleven. (..) Een sociale quaestie bestaat voor u dan eerst, zoo ge architectonische critiek oefent op de menschelijke sociëteit zelve, en diensvolgens een andere richting van het maatschappelijk gebouw gewenscht én mogelijk acht."

We moeten dus wél weten wat we doen, als we de onderlinge solidariteit verklaren tot 'de sociale kwestie anno 2005': dat is niet vrijblijvend, maar verplicht ons tot een grondige, architectonische aanpak!

Mooi is het om te zien hoe Kuyper, geconfronteerd met de sociale kwestie, niet schroomde om grote woorden te gebruiken: "Zoo ge nog een menschelijk hart in den boezem voelt kloppen, en zoo ooit het ideaal van ons heilig Evangelie u verrukt heeft, moet ook in u elke betere aspiratie vloeken tegen den actueelen toestand." Dat is andere koek dan de genuanceerde poldertaal die wij gewend zijn!

Verrassend genoeg stelt Kuyper dat het antwoord op de sociale nood van zijn tijd “ongetwijfeld op den socialistischen weg ligt”. Maar voordat Wouter Bos en Jan Marijnissen vergenoegd beginnen te glimmen: hij voegt er haastig aan toe: “mits ge onder socialistisch nu maar niet verstaat het programma der sociaal-democratie”. Socialistisch moet hier worden verstaan als gericht op de samenleving als “een van God gewilde gemeenschap, een levend organisme.” ‘Christelijk-sociaal’ is dus niet iets ‘linksigs’. Het gaat niet zozeer om een politiek-inhoudelijke oriëntatie op het links-rechts continuüm, maar om een visie op de samenleving, om een gegeven maatschappelijke ordening, om onderscheiden verantwoordelijkheden.

En dan zien we hoe de overheid in het begin van de 20e eeuw mede onder invloed van de christelijk-sociale beweging haar verantwoordelijkheid gaat nemen op sociaal terrein. Met o.a. de Invaliditeitswet, Ongevallenwet, Ziektewet gaven Kuyper en Talma concreet gestalte aan hun overtuiging dat op grond van de Bijbel niet alleen werkgevers en werknemers hier een taak hebben, maar ook de overheid. Let wel: niet in plaats van de persoonlijke verantwoordelijkheid van mensen; dat is immers evenzeer een duidelijk bijbels gegeven. Maar daarnaast staat de solidariteit, de spontane individuele of collectief georganiseerde naastenliefde: sabbatsjaar, jubeljaar, zorg voor de armen, de werknemers, de weduwe en de wees.

De christelijk-sociale benadering kent altijd een balans tussen de persoonlijke verantwoordelijkheid van mensen en de solidariteit. Vandaar bijv. de principiële voorkeur van de ChristenUnie om in het nieuwe ziektekostenstelsel zowel een voor iedereen gelijke, nominale premie te hebben als een inkomensafhankelijke premie, om zo niet alleen de eigen verantwoordelijkheid tot uitdrukking te brengen, maar ook de solidariteit.

Overigens heeft ‘verantwoordelijkheid’ in de christelijk-sociale traditie altijd sterk de lading gehad van ‘onderlinge verantwoordelijkheid’, ‘zorg voor elkaar’. Het gaat om verantwoordelijkheid jegens God en jegens de naaste, die tot zijn recht en bestemming moet kunnen komen. Het huidige spreken over ‘eigen verantwoordelijkheid’ heeft volgens mij meer met een liberaal dan met een christelijk-sociaal taalkleed te maken. Ik wijs erop dat in de CNV-bundel *100 jaar verantwoordelijkheid*, die in 1991 werd uitgegeven ter gelegenheid van de 100e verjaardag van het eerste Christelijk-Sociaal Congres, de term in deze schrale betekenis niet eens voorkomt!

Het gemak waarmee de ‘eigen verantwoordelijkheid’ wordt opgevoerd als legitimatie van bezuinigingen en verschuivingen van sociale verantwoordelijkheden van de overheid naar burgers, moet ons te denken geven: gaan we niet teveel mee in het vocabulaire (of, ernstiger: in de ideologie) van het liberalisme, dat nota bene die tendensen die ons zorgen baren, namelijk individualisering en functieverlies van sociale verbanden, toejuicht en zelfs als idealen nastreeft? Om enkele voorbeelden te noemen: de sollicitatieplicht voor moeders met kleine kinderen in de WWB, het schrappen van noodzakelijke zorg voor chronisch zieken en gehandicapten uit het ziekenfondspakket (en straks uit het basispakket), de struc-

turele fiscale benadeling van eenverdienershuishoudens ten opzichte van tweeverdieners. Ook de selectiviteit waarmee de notie van 'eigen verantwoordelijkheid' wordt gehanteerd roept bij mij weerstand en ergernis op. Zo verzet ik mij principieel niet zoveel tegen het vragen van een eigen bijdrage voor de thuiszorg, óók van mensen in de lagere inkomensgroepen. Maar dan het volgende: als laconiek aanvaardt wordt, 'want eigen verantwoordelijkheid' dat ouderen die niet zonder die thuiszorg kunnen, geld moeten lenen om die eigen bijdrage te kunnen betalen, terwijl er tegelijkertijd een taboe ligt op het zichtbaar maken van de eigen verantwoordelijkheid van bezitters van een boven modale woning via een beperking van de hypotheekrenteaftrek, dan kan ik dat vanuit een liberale gedachtengang wel plaatsen, maar lijkt mij dat vanuit een christelijk-sociale benadering niet goed te verantwoorden. Mag ik het zo zeggen: té vaak spreekt er uit het beleid een eenzijdige financieel-economische en bureaucratisch-technische rationaliteit, waarbij onvoldoende ruimte is voor andere relevante noties voor het overheidshandelen, als bijv. 'schild voor de zwakken', ondersteuning, gemeenschap, vrijwilligerswerk, zorg en solidariteit. Ik bespeur hier vooral de neo-liberale agenda van individualisering, vraagsturing, marktwerking en deregulering, meer dan een christelijk-sociale visie op een gezonde samenleving. Vanuit 'de menselijkheid als maat' ligt hier huiswerk, dunkt mij!

En dan zwijg ik nog over het actuele Verlichtingsfundamentalisme en de soms ronduit anti-religieuze houding van veel dogmatische libertijns-liberalen, die zich manifesteert in politieke debatten over de rol van religie in het publieke domein, godslastering, en schieping en evolutie, maar ook in de opheffing van leerstoelen christelijke wijsbegeerte. Speelt onze bereidheid om bruggen te bouwen, zelfs brug te zijn, ons inderdaad parten? Let wel: wie brug wil zijn, moet ermee leren leven dat er altijd over je gelopen wordt...

Een in het oog springend verschil tussen 1891 en 2005 is dat de sociale kwestie toen de aanleiding vormde voor de christelijke politiek om een optredende overheid te eisen, omwille van de bijbelse gerechtigheid, terwijl de sociale kwestie nú een gevolg is van een terugtrekkende overheid, primair omwille van de economie.

Er is nog iets dat mij opvalt. Kuyper koos met beslistheid voor het socialisme als de aangewezen bondgenoot in de strijd tegen de sociale kwestie. Van het liberalisme moest hij niets hebben: "al wie Christen is, moet zich tegenover het liberalisme plaatsen". (Dat zijn troostvolle woorden voor een uitgesproken christelijke partij als de ChristenUnie, die nog wel eens kritiek krijgt als we in sociaal-economische zaken samen optrekken met PvdA, GroenLinks of SP...) In onze tijd zien we – contrasterend – hoe de christen-democratie zich bij de laatste twee verkiezingen vanzelfsprekend verbond aan de liberalen (en dat ook al voor de volgende kabinetsperiode heeft gedaan), om samen met hen de herijking van de verzorgingsstaat aan te vatten.

Nu valt er voor een terugtrekkende overheid veel te zeggen. De verzorgingsstaat is uit zijn voegen gegroeid en de overheid hééft veel verantwoordelijkheden naar zich toe getrok-

ken. Subsidieverslaving, fiscale beloning van inactiviteit en freeridersgedrag vormen óók een aantasting van de vitaliteit van de samenleving. Het is dan ook goed en nodig om verantwoordelijkheden terug te leggen waar ze horen: bij sociale partners, individuele werkgevers en werknemers, mensen en hun organisaties. Ik snap wel dat de liberalen daarbij qua filosofie een meer voor de hand liggende bondgenoot zijn dan de sociaal-democraten. Maar het is cruciaal om in de gaten te houden dat de liberale visie op de verhouding tussen overheid en burger een wezenlijk andere is dan de christelijke, ook als de terminologie dezelfde is. Dat geldt voor het begrip ‘verantwoordelijkheid’, maar ook voor bijv. ‘sanering’. In christelijk-sociale zin is dat: gezondmaken, dus werken aan gezonde maatschappelijke verhoudingen, verantwoordelijkheden leggen waar ze rechtmatig-normatief – ik zou bijna zeggen: architectonisch gezien – hóren. ‘Sanering’ in liberale zin is vooral pragmatisch en georiënteerd op de doelmatigheid: taken afstoten, privatiseren, dereguleren, marktwerking, afslanken, vraagsturing. De burger is de klant en de overheid de ober, die op afroep beschikbaar is voor het vrije, mondige individu dat producten wil afnemen. We moesten dan ook maar niet te makkelijk mét de liberalen de woorden ‘betutteling’ of ‘pappen en nathouden’ in de mond nemen als het gaat over de sociale taken van de overheid!

Tegen deze achtergrond plaats ik een paar kritische kanttekeningen bij de wijze waarop de herziening van de verzorgingsstaat momenteel gestalte krijgt.

1) Zo’n ingrijpende operatie moet weloverwogen gebeuren en niet overhaast, onder druk van de toestand van ‘s rijks financiën. Mijn bezwaar is dat het bij veel maatregelen vooral om een efficiëncyslag lijkt te gaan en minder om een principiële politieke keuze vanuit een heldere visie. Ik denk aan het dogmatische streven om de WAO-instroom tot 25.000 per jaar te beperken, maar ook aan de drastische snoei-operatie in de VWS-subsidies, waarbij een organisatie als Scouting Nederland uiteindelijk dankzij een effectieve lobby bij de coalitiefracties gespaard werd, in tegenstelling tot het kerkelijk jeugdwerk.

2) Als we de huidige ‘afbraak van de sociale zekerheid en zorg’ (de woordkeus is van u!) afzetten tegen de ‘verjubeling’ van miljarden ten tijde van Paars II, onder de enthousiaste leiding van de huidige minister van Financiën, dan kan ik mij voorstellen dat burgers de term ‘eigen verantwoordelijkheid’ niet meer kunnen hóren! Lans Bovenberg spreekt over ‘de kater van het paarse feestje’ en – in meer bijbelse termen – het niet toepassen van het principe van Jozef.

3) Het terugleggen van verantwoordelijkheden moet zorgvuldig gebeuren en in een tempo dat mensen kunnen bijbenen, zodat ze ook echt in staat worden gesteld, gefaciliteerd worden om hun verantwoordelijkheid weer te nemen. Toerusten tot verantwoordelijkheid, noem ik dat. Herschikking van verantwoordelijkheden kan niet zonder flankerend beleid

gericht op revitalisering van maatschappelijke verbanden. Stel je voor dat we de zorg voor de nabestaanden van de ene op de andere dag weer bij de kerk zouden leggen: er zouden toch heel wat gaten vallen en veel mensen zouden tussen wal en schip raken, eenvoudigweg omdat een gemeenschap als de kerk er niet meer voor toegerust is om de zorg voor de weduwe en de wees', die vroeger door haar werd betoond, weer op zich te nemen. Deze zorgvuldigheid wordt in het huidige beleid te vaak gemist. Niet ten onrechte wordt er dan gesproken over 'het over de schutting gooien van verantwoordelijkheden'. Zo mag het dus niet. Als voorbeelden hoe het niet moet noem ik hier: de abrupte afschaffing van de aftrek van de rente op consumptief krediet onder Paars II; de WAO-ingrepen, m.n. de groot-scheepse herbeoordeling op grond van aangescherpte criteria, terwijl er tegelijkertijd geweldig wordt bezuinigd op de reïntegratie; de stapeling van bezuinigingen, eigen bijdrageregelingen en pakketbeperkingen in de zorg, waardoor met name chronisch zieken, ouderen en gehandicapten zijn getroffen, zonder dat ze de mogelijkheid hebben zich bij te verzekeren; en de bezuinigingen op de bijzondere bijstand, die ten koste gaan van de schuldhulpverlening, terwijl het aantal huishoudens met problematische schulden nog altijd toeneemt.

4) Een terugtrekkende overheid heeft grote gevolgen voor maatschappelijke organisaties en voor burgers. Het is daarom van het allergrootste belang om bij zo'n proces te zorgen voor een breed draagvlak bij degenen die direct geraakt worden door het beleid, door hen bij de besluitvorming te betrekken. Dat zeg ik niet zozeer vanuit een diepe liefde voor het poldermodel, maar omdat het hóórt bij het 'toerusten tot verantwoordelijkheid'! En ook daar ontbreekt het nogal eens aan; zie de WMO, waardoor o.a. de kerken zich afvragen wat er straks van hen wordt verwacht.

Met dit alles bedoel ik niet slechts af te dingen op een door de liberale ideologie gedomineerde bezuinigingsagenda. Niet voor niets heb ik u en mijzelf de spiegel van het eerste Christelijk-Sociaal Congres voorgehouden. Wat van ons gevraagd wordt is een geactualiseerde normatieve visie op de inrichting van de samenleving en vandaaruit op de onderscheiden verantwoordelijkheden ten aanzien van arbeid en inkomen, sociale zekerheid, zorg, ontwikkelings samenwerking. Niet vanuit de invalshoek van de doelmatigheid, van efficiency, maar vanuit de invalshoek van de gerechtigheid en het rentmeesterschap. We hebben een eigen weg te gaan, waarop niet de staat, niet de markt, niet het individu, maar de menselijkheid de maat is.

Een goed voorbeeld is de kabinetsnota 'Nieuwe accenten op het terrein van werk en inkomen', waarin ik o.a. lees dat niet zozeer de omvang van de verzorgingsstaat van belang is voor een goede economische prestatie, maar vooral de kwaliteit en de inrichting van de verzorgingsstaat. Inderdaad, voeg ik daar graag aan toe: niet de economische noodzaak moet leidend zijn, wat we vooral nodig hebben is een nieuwe visie op samenlevingsverhou-

dingen en onderlinge verantwoordelijkheid, waarbij wat mij betreft dienstbaarheid het kernbegrip is: zowel overheid, samenleving als burger hebben de roeping om dienstbaar te zijn aan God en aan de naaste.

In dat licht past ten aanzien van het onderwerp van deze nota ook een waarschuwing: waar zij terecht naast het primaire doel van sociale zekerheidsregelingen, namelijk een zekere inkomensgarantie, de circulatiefunctie benadrukt en stelt dat sociale zekerheid niet mag aanzetten tot ongewenste inactiviteit, moet er vanuit een christelijk-sociale benadering tegelijk tegen worden gewaakt dat de regelingen zodanig worden vorm gegeven dat iedereen de arbeidsmarkt wordt opgejaagd!

De overheid heeft vanuit christelijk-sociale optiek te ijveren voor duurzame en gezonde sociale verhoudingen, in de nationale samenleving en mondiaal. Als we het als probleem ervaren, ja als 'sociale kwestie', dat er in onze samenleving sprake is van een toename van egoïsme en – als keerzijde – van vereenzaming, als we geconfronteerd worden met dak- en thuislozen, met nieuwe armoede, met verlies van sociale cohesie en erosie van de solidariteit, dan ligt daarin een appèl op onze persoonlijke medemenselijkheid: relationisme, van moeten naar ont-moeten, kansen scheppen én benutten voor dienstbaarheid en persoonlijke solidariteit. Maar hier ligt óók een grote verantwoordelijkheid voor de overheid, zelfs al erkennen we dat haar arm niet ver genoeg reikt om aan alle individuele noden tegemoet te komen. En dan is het maar de vraag of het in overeenstemming met een christelijk-sociale visie is dat er vanuit de christelijke gemeenschap initiatieven genomen moeten worden voor de opvang van uitgeprocedeerde asielzoekers en voor schuldhulpverlening, hoeveel goeds daarover ook te zeggen valt. Of vormen dergelijke initiatieven een aanklacht tegen een overheid die tekortschiet in haar normatieve opdracht om schild voor de zwakken te zijn? Scherp gezegd: ik ben er trots op dat er christenen zijn die voedselbanken opzetten, maar ik schaam mij dat het in ons land nodig is.

Ik wil maar zeggen: 'menselijkheid als maat' is niet alléén een opdracht voor u en mij persoonlijk. Ook de overheid, de politiek staat voor de uitdaging om zich niet alleen bezig te houden met grootscheepse hervormingsprocessen en de financieel-economische situatie in 2015, maar eerst en vooral oog te hebben voor het leven en de moeiten van de mensen vandaag. Dáárom heb ik het kabinet er meer dan eens op gewezen dat belangrijker nog dan de Zalmnorm de Psalmnorm is: het spreken van Psalm 72 over de sociale taken van de overheid. Wie de vertrouwenskloof wil dichten waarmee het kabinet – of breder: de politiek – zich geconfronteerd ziet, moet h́ier beginnen.

Verantwoordelijkheid dragen is – inderdaad – óók impopulaire en pijnlijke beslissingen durven nemen, wanneer de 'sanering' (gezondmaking) van de samenleving die vergt. Maar de centrale opgave voor iedereen die zich geïnspireerd weet door het bijbelse spreken over gezonde verhoudingen, is het bevorderen van de gerechtigheid en het bestrijden van (so-

ciaal) onrecht. Dat geldt voor individuele christenen net zo goed als voor maatschappelijke organisaties, politieke partijen en een kabinet. Mét Abraham Kuyper zeg ik: “We mogen niet rusten zoolang die samenleving niet weer naar Gods Woord hervormd is.”

Daarmee zijn we terug bij de beginvraag: wat staat ons als christelijk-sociale beweging te doen ten aanzien van de sociale kwestie? 114 jaar geleden sloot Kuyper zijn rede af met de volgende indrukwekkende woorden:

”En vraagt ge mij dan ten slotte, of ik op dit ons Congres dan waarlijk hope durf bouwen; de hope dat we de oplossing der brandende quaestie van den dag althans iets nader zullen komen, (...) voor ons blijft zijn geopenbaarde ordinantie, om, in afwachting van wat komen moge, ook op dit Congres te doen wat onze hand vindt om te doen, en dat te doen met alle macht. Spreke God de Heere daar zijnen zegen toe. (...) En daarom eindig ik met de bede, (...) dat (...) er nooit van Neerlands Christenen zal kunnen gezegd worden, dat door onze schuld, dat door de lauwheid van ons Christelijk geloof (...), de redding onzer maatschappij verhindert en de zegen van God den Vaderen verbeurd werd.”

Dit citaat sluit volgens mij mooi aan bij wat Herman Kaiser vanmorgen vertelde over de ontmoeting met de Amerikanen: op de vraag ‘how can we make a difference?’ luidt het antwoord: ‘don’t be afraid, trust in Jesus and just do it!’

Daar mag ook vandaag het begin van ons antwoord liggen. Uit de enquête werd duidelijk dat 96% van u meent dat de christelijk-sociale beweging in staat is om een antwoord te geven op de hedendaagse sociale kwestie. Bijna 91% geeft daarbij aan te beseffen dat dit een grote inspanning zal vergen. Ik zou zeggen: reken maar! Maar de uitdaging ligt er. De roeping om zout en licht te zijn ook. Laten we, staande op de schouders van onze voorgangers, maar tegelijk midden in ónze samenleving, met zijn heel eigen vragen en noden, aan die roeping gehoor geven, met visie en leiderschap, gericht op sociale cohesie en de menselijke maat, in de gezindheid van Christus en met besef van onze afhankelijkheid van Gods zegen.

Minder regels, meer verantwoordelijkheid: leidt dat tot meer menselijkheid?

Karien van Gennip

Inleiding

Op 18 september stemt Duitsland over haar toekomst. Over de toekomst van de verzorgingsstaat en van de economie. Ik bespeur in het verkiezingsdebat een zekere angst over die toekomst. Iets wat je ook elders in Europa ziet, als over de toekomst wordt gepraat. In 2000 spraken we erover dat Europa tien jaar later de meest concurrerende economie ter wereld zou zijn (de 'Lissabonstrategie'). Nu hoor je economen en politici spreken over de oude zieke man die dreigt af te glijden naar de derde of vierde economie in de wereld. Angst en in het verlengde daarvan veelal berusting.

Ik ben echter positief over de mogelijkheden van Europa en van Nederland. Europa zit middenin omvangrijke maatschappelijke ontwikkelingen, zoals de vergrijzing, globalisering en de multiculturele samenleving, maar als wij hierop goed inspelen vormen die geen bedreigingen maar juist kansen. Kansen op een blijvend welvarend én sociaal leefbaar Europa.

We staan daarbij wel op een tweesprong: zijn we die freule die languit in de salon van de Titanic ligt en wacht op wat er komt. Of zijn we een jonge dynamische vrouw die werkt aan een goede toekomst voor haar ouders, kinderen en zichzelf! Voor mij is die principiële keuze de kern van de huidige sociale kwestie! En een belangrijke drijfveer voor mijn politieke handelen.

Vertrouwen en moed zijn daarbij sleutelwoorden. Vertrouwen tussen burgers, overheden en maatschappelijke organisaties. En moed om de verantwoordelijkheden in de samenleving anders te verdelen. De Europese overheden, zeker de Nederlandse, hebben de samenleving overgereguleerd en daarmee inflexibel, afhankelijk en onpersoonlijk gemaakt. De mens met al zijn capaciteiten moet weer centraal staan!

Ontwikkelingen als kansen

Drie ontwikkelingen domineren Nederland en Europa momenteel: vergrijzing, globalisering en de multiculturele samenleving. Zijn dat bedreigingen of kansen?

Neem de *vergrijzing*. Na de Tweede Wereldoorlog zagen wij een geweldige bevolkingstoename. De naoorlogse generatie, babyboomers genoemd, konden profiteren van de welvaart waar hun ouders de basis voor hebben gelegd. Goed onderwijs, kwalitatief hoogstaande zorg en een breed pakket van sociale voorzieningen. Een dure verzorgingsstaat. Met wel een stijgende levensverwachting en dalend geboortecijfer. Een simpel rekensommetje laat zien wat dat betekent. Zelf ben ik op mijn 25e jaar begonnen met werken. Wanneer ik op mijn 65ste stop heb ik 40 jaar gewerkt. Statisch gezien zal ik de 80 jaar kunnen halen. Met andere woorden 40 jaar werken en 40 jaar niet, betekent dus dat ik in elk werkend jaar tevens voor een niet-actief jaar moet verdienen. En dan ga ik ervan uit dat ik fulltime werk, niet langdurig ziek of werkeloos word.

Europa vergrijst dus. Maar welke kans biedt dat voor onze economie? Allereerst vormen senioren een steeds belangrijker groep consumenten. We zien bij een grote groep senioren hoge pensioenen, afbetaalde hypotheek en veel spaarcenten en daarbij de intentie om die rijkdom tijdens hun pensioen voor een prettig leven uit te geven. Er zal een enorme behoefte aan persoonlijke dienstverlening ontstaan die hoog- en laaggeschoold werk oplevert. Niet alleen de arts en de verpleger, maar ook de producent van zelfmedicatie, de hulp in de huishouding of de persoonlijke fitnesscoach, boodschappenbezorger. Of interessante ICT toepassingen om langer in het huis te kunnen blijven.

Daarnaast bezitten deze senioren veel kennis en ervaring. Wij zouden als samenleving gek zijn om dat niet meer te gebruiken. Allereerst door ouderen niet vervroegd af te schrijven. Dit is zelfs jarenlang fiscaal gestimuleerd. Het stimuleren dat ouderen, eerst tot aan 65 en daarna vrijwillig na hun pensioen doorwerken, is dan ook zeer wenselijk.

Ouderen zullen – meer dan nu – actief betrokken moeten worden bij de samenleving: als consument, als werkende en als expert.

Wie over de economie van vandaag praat, heeft het al snel over *globalisering*. Over de opkomst van China, India en Brazilië als economische grootmachten.

Velen zien dat vooral als een bedreiging voor onze eigen welvaart. Zij zien productie en banen op de tocht staan door een toenemende invoer uit lage-lonen landen en door verplaatsing van activiteiten.

Die bewegingen zijn onmiskenbaar en natuurlijk zijn er individuen en gemeenschappen die klappen zullen krijgen.

Maar per saldo zie ik globalisering als een kans. Een Indiase ingenieur met een ICT-baan is ook een koopkrachtige consument van Nederlandse goederen. En toerisme: twee jaar ge-

leden bezochten 60.000 Chinezen Nederland, dit jaar zijn dat er al meer dan 300.000! En dat aantal zal fors blijven stijgen!

Groeiende Aziatische bedrijven willen ook in Europa hun vleugels uitslaan. Steeds vaker vestigen bedrijven uit opkomende markten zich bij ons. Zo gaat het grootste Chinese telebedrijf fors in Nederland investeren.

Daarnaast blijven dankzij import en outsourcing tal van goederen betaalbaar. Als wij voor onze kleding afhankelijk zouden zijn van Europese productie, bleef er weinig huishoudgeld over! Het Chinese textiel dat nu op de kade staat is ook uw wintertrui. Dat is dus winst voor consumenten. Maar ook voor Europese bedrijven. Hun kosten gaan door outsourcing omhoog en zo kunnen ze de concurrentie volhouden of houden ze geld over om te investeren in hoogwaardige activiteiten en innovatie

De problemen rond de onlangs ingevoerde quota voor Chinese textiel laten zien hoe dwaas het is om je te verschuilen achter protectionistische maatregelen.

Wat heeft Europa met die quota bereikt? Minder keus voor consumenten en forse schade voor tal van Europese bedrijven. En dat terwijl de resterende Europese textielabrikanten er niets mee opschieten. Nederland als handelsland bij uitstek verdient ook aardig aan al die opkomende en verschuivende handelsstromen.

Globalisering is niet zonder problemen. Succesvol inspelen op de nieuwe mogelijkheden vergt van onze maatschappij en van individuen veel aanpassingsvermogen. Vooral mensen zonder veel opleiding kunnen het moeilijk krijgen. Immers, op loonkosten kunnen we steeds minder concurreren, wèl op innovatie en creativiteit. Om ons aanpassingsvermogen op peil te houden komt er heel wat kijken! Permanente scholing van werknemers en flexibele bedrijven. En een overheid die belemmeringen aanpakt die het aanpassingsvermogen in de weg staan.

U weet dat Nederland steeds *kleurrijker en multicultureler* wordt. Dat gaat niet zonder horten en stoten. Wat mij zorgen baart in de huidige discussie over de multiculturele samenleving, is een toon van angst en wantrouwen. Een kleurtje is synoniem met allochtoon, allochtoon met moslim en moslim staat synoniem met extremist. Gekleurde medelanders voelen zich steeds minder thuis in ons land. Verdeeldheid dreigt!

Is die multiculturele samenleving dan een bedreiging? Ik vind van niet. Diversiteit is juist een grote kans voor onze samenleving: diversiteit stimuleert creativiteit. Waar mensen van verschillende achtergronden, leeftijden en seksen samenwerken is het resultaat veelzijdiger en veelal beter. We moeten veel meer gebruik maken van die diversiteit in onze samenleving om complexe problemen op te lossen. Meer diversiteit in bedrijven, in de politiek of in verenigingen en in maatschappelijke organisaties verhoogt de kwaliteit. Niet voor niets stimuleer ik nieuw ondernemerschap.

Meer etnisch ondernemerschap verbetert de integratie van minderheidsgroepen. Economische zelfstandigheid is de eerste stap naar emancipatie en integratie.

Veranderende rollen en verantwoordelijkheden burgers, bedrijven en overheid

Veranderingen als kansen. Kansen in de groeiende senioreneconomie, kansen voor economische ontwikkeling door de globalisering en een waaier aan mogelijkheden dankzij diversiteit. Dat betekent wel dat we de rollen en verantwoordelijkheden tussen overheden, burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties opnieuw moeten verdelen. Ik noem vier belangrijke nieuwe rolverdelingen.

Allereerst moeten we naar een nieuwe vorm van solidariteit tussen overheid en samenleving: *van passieve naar een actieve solidariteit*. Ofwel van verzorgingsstaat naar participatiemaatschappij. Solidariteit is te lang gezien als een financieel herverdelingsprobleem tussen rijk en arm en tussen jong en oud. Waarbij die solidariteit invulling krijgt door het verstrekken van uitkeringen aan werkzoekenden of arbeidsongeschikten. Zo'n passieve vorm van solidariteit maakt mensen afhankelijk van de overheid en van anderen. Het is bovendien slecht voor het draagvlak en op den duur financieel niet meer op te brengen. Solidariteit moet daarom gericht zijn op participatie van mensen. Concreet gaat het om mensen te activeren het beste uit zichzelf te halen. Van vangnet naar springplank. Dus niet alleen uitkeringen verstrekken, maar zorgen voor een goed reïntegratie-traject. Werken tot aan 65 jaar, indien fysiek mogelijk, en indien men zelf wil ook, ook daarna. Bij een hogere arbeidsparticipatie kan zo hetzelfde voorzieningenniveau tegen lagere kosten worden gehandhaafd.

Daarnaast gaat het om een nieuwe verdeling van verantwoordelijkheden tussen overheid en samenleving: *minder regels en meer eigen verantwoordelijkheid*. In de economie van de 21ste eeuw gaan we uit van de kracht en flexibiliteit van de mens en de onderneming. Van zijn creativiteit en kennis. Daar past geen betutteling en overregulering bij. Mensen en hun organisaties zijn mondiger en problemen zijn complexer. Maatwerk is nodig. Meer eigen verantwoordelijkheid voor burgers en bedrijven leidt tot herstel van vertrouwen tussen burgers en de overheid.

Het idee achter een hoop regels lijkt soms wel wantrouwen: bang dat burgers en bedrijven zich anders niet aan de wet zullen houden en de samenleving zo een chaos wordt. Echter in de praktijk leidt strakke wetgeving tot ontduikgedrag en collectief afwentelen van de individuele verantwoordelijkheid. De overheid moet dus kaders scheppen in plaats van alles met regels en richtlijnen dichttimmeren. *Principle based* i.p.v. *rule based*. Een goed voorbeeld is de nieuwe visie op de arbo-wetgeving zoals door mijn collega van Sociale Zaken voorgesteld is. Werkgevers en werknemers krijgen meer verantwoordelijkheden, waardoor minder controle op naleving nodig is en tevens een vermindering van regels bij vooral de lage risico's.

Het gaat ook om een nieuwe verhouding tussen werknemer en werkgever. Wanneer we het

hebben over een moderne economie gaat het er om dat bedrijven snel kunnen inspelen op veranderende marktomstandigheden en nieuwe technieken. Flexibel zijn in hoeveelheid werk en in capaciteiten van medewerkers. Medewerkers zullen zich continu moeten scholen en regelmatig veranderen van baan. Dat is niet persé slecht, want een andere baan betekent een goede kans om je talenten te ontwikkelen. Ik ben dan ook blij met de opening die René Paas bij zijn aantreden als voorzitter van het CNV gaf.

Tot slot gaat het om een nieuwe visie op *het maatschappelijk belang van ondernemerschap*. Of misschien wel een oude visie die we de laatste kwart eeuw wat vergeten zijn. Ondernemen is de ultieme vorm van eigen verantwoordelijkheid nemen én tevens verantwoordelijkheid voor anderen willen dragen. Toch is de maatschappelijke waardering voor ondernemers laag. Dat schrikt onnodig mensen af om een eigen bedrijf te willen beginnen. Dus door meer aandacht voor ondernemerschap in het onderwijs en minder regels en lasten voor bedrijven.

Moed en vertrouwen vormen sleutelbegrippen

Ik heb u geschetst hoe we kunnen komen tot een welvarend en sociaal Europa. Hoe economische en maatschappelijke ontwikkelingen kansen kunnen zijn en niet bedreigingen. Moed, vertrouwen en mentaliteitsverandering vormen hierbij de sleutelbegrippen.

Vertrouwen allereerst in onze eigen kracht. We praten ons in Europa collectief de put in. Meer vertrouwen is nodig in onze mensen en in onze bedrijven. Trots zijn op onze prestaties. Veranderingen zullen tot weerstand leiden: daarom hebben we moed nodig! Moed van de overheid om ondanks weerstand toch door te pakken! Moed ook van belangenorganisaties en van het maatschappelijk middenveld. Om lastige maatregelen te nemen én te accepteren. En om de nieuwe verantwoordelijkheden met elkaar in te vullen. De herwonnen verantwoordelijkheden wel serieus te nemen. En niet bij de geringste tegenslag een beroep te doen op de overheid.

Dit kan niet zonder mentaliteitsverandering. Wie in ons land zijn kop boven het maaiveld uitsteekt, kan vaak hoon oogsten. Excelleren, je best doen, iets bereiken moet weer norm zijn, niet de uitzondering. Wees trots op wat je presteert en straal dat ook uit.

Slotoproep

We zijn hier op het Christelijk Sociaal Congres bijeen omdat we graag met mensen met eenzelfde inspiratiebron willen nadenken over de invulling van de toekomstige samenleving. Vanuit dezelfde inspiratiebron maar vaak wel vanuit verschillende verantwoordelijkheden. De Nederlandse én de Europese samenleving is opgebouwd door te geloven in de kracht van elkaar, van mensen, landen en organisaties. Door samenwerking tussen mensen

onderling en tussen maatschappelijke organisaties. Wanneer wij vertrouwen hebben en dit ook uitstralen zijn we goed op weg naar die welvarende en sociaal leefbare toekomst. Laten wij op deze tweesprong gezamenlijk de juiste weg inslaan.

Menselijkheid als maat: Herontwerp van organisaties, maar hoe dan?

Maarten Verkerk

1. Inleiding

In juni schreef de filosoof Ad Verbrugge een prikkelend essay in het NRC over arbeid, management en organisatie. Hij verwijt managers dat zij medewerkers hun plezier, hun trots en hun zelfrespect ontnemen. Sterker nog, hij verwijt managers dat zij medewerkers hun beroep ontnemen. “Uiteindelijk”, zo schrijft hij, “is dit een morele misdaad die de wereld van zijn bezieling berooft en de verhouding tussen mensen bederft”. Op het artikel van Verbrugge valt het nodige af te dingen. Ik wil dat niet doen maar aanhaken bij de zorg die hij uitspreekt over de arbeid. Die zorg herken ik. Die zorg is ook het onderwerp van dit congres.

2. Situatie in Nederland

Ad Verbrugge hekelte in zijn essay de professionalering van de arbeid. Hij stelt dat procedures en protocollen belangrijker zijn geworden dan vakmanschap, dat werk gereduceerd wordt tot performance indicatoren, en dat werknemers steeds meer het slachtoffer worden van subtiel manipulatief handelen van managers.

Het artikel van Verbrugge was een bewerking van zijn bijdrage aan de bundel *Beroepszeer. Waarom Nederland niet goed werkt*, een speciale editie van *Christen Democratische Verkenningen*. In deze bundel laten de verschillende scribenten op overtuigende wijze zien dat er iets mis is met de organisatie van de arbeid. Ik noem kort enkele punten:

- » sterke toename van de werkdruk;
- » wantrouwen tussen management en medewerkers;
- » zorg: emotionele uitputting en burn-out;

- » onderwijs: afstomping en vervreemding;
- » nadruk op geld, macht en status;
- » tenslotte, managers zijn vervreemd van de werkvloer.

Deze weinig opwekkende opsomming staat natuurlijk niet op zichzelf maar kan alleen verstaan worden tegen het geheel van de ontwikkelingen in onze maatschappij. In dit kader wil ik verwijzen naar de lectorale rede *Hervormen of ingrijpen?* van Roel Kuiper waarin hij spreekt over de ‘onthechte samenleving’. Dat wil zeggen, een samenleving waarin mensen zich niet meer met elkaar verbonden voelen. Hij wijst op vier kenmerken:

- (a) het dunner en breekbaarder worden van sociale relaties;
- (b) het verlies van een gemeenschappelijke identiteit;
- (c) het verlies van maatschappelijke waarden en normen;
- (d) het verlies van een duidelijk toekomstperspectief.

Hoe moeten we hier mee omgaan? In zijn openingstoespraak stelde Herman Kaiser terecht dat er in de christelijke traditie geen behoefte is aan vrijblijvende cultuurkritiek. Ik citeer: “Wij zijn de mensen die handelen vanuit het perspectief van de hoop. Voor ons is niet relevant óf wij moeten leven in een heilig teken, maar hoe we dat doen”. Ik kom nu dan ook tot het belangrijkste stuk van mijn lezing: een christelijk perspectief.

3. Christelijk perspectief

In de bundel *Beroepszeer* wordt gepleit voor een ‘immaterieel arbeidsethos’. Een arbeids-ethos dat gekenmerkt wordt door vrijheid en verantwoordelijkheid, beroeps- en liefde voor het vak, en voor spiritualiteit en zingeving. Het is opvallend dat in deze bundel nauwelijks ingegaan wordt op de vraag hoe arbeid beter georganiseerd moet worden. Om een medische metafoor te gebruiken: de symptomen worden uitvoerig beschreven, er zit een klein stukje diagnose in, maar een behandelplan ontbreekt.

In dit kader wil ik één uitzondering noemen. Karien van Gennip, staatssecretaris van Economische Zaken, pleit voor slimmer werken door middel van sociale innovatie. Zij geeft daarbij enkele bijzonder relevante voorbeelden.

Voor een goed begrip van de ontwikkelingen in de arbeid moeten we een korte duik in de geschiedenis doen. De basis voor westerse organisaties is gelegd door de Amerikaanse ingenieur Frederick Taylor (1856-1917). In het begin van de twintigste eeuw introduceerde hij wetenschappelijke methoden in de industrie om de efficiency te verhogen. De doelstelling was om het werk van arbeiders te beheersen door middel van wetenschappelijke methoden, technologische middelen en management technieken. Al gauw werd zijn aanpak ook toegepast op andere type organisaties: overheidsinstellingen, ziekenhuizen, kantoren enz. enz. Gedurende zijn leven was Taylor het middelpunt van bittere controverses. Aan de ene

kant vond zijn aanpak een warm onthaal bij universiteiten en industrieën. Aan de andere kant werd hij heftig aangevallen door vakbonden en politieke organen. Ondanks alle weerstand verspreidden de ideeën van Taylor bijzonder snel. Een Franse dichter sprak in 1919 over een 'mars van Taylorisatie naar Taylorisatie'.

Wat is nu precies de kern van het Taylorisme? Ik noem drie kenmerken:

- (a) de medewerkers doen alleen uitvoerend werk en de managers alleen denkwerk;
- (b) elke uitvoerende taak en elke denктаak wordt in een groot aantal kleine stukjes opgedeeld en elke medewerker voert één zo'n klein stukje uit;
- (c) elk klein stukje wordt zo efficiënt mogelijk georganiseerd.

Een typisch voorbeeld van het Taylorisme is natuurlijk de lopende band.

Vanaf het begin is er veel weerstand geweest tegen de benadering van Taylor. Al in 1911 werd vanaf de kant van de vakbonden gewezen op het gevaar van – ik zeg het maar even in de termen van onze tijd – dehumanisatie en vervreemding. De vakbonden hebben helaas gelijk gekregen.

Vanuit filosofisch perspectief zijn de fenomenen dehumanisatie en vervreemding goed te begrijpen. De Tayloristische benadering kent namelijk drie fundamentele problemen:

- (a) zij richt zich op de economische en technologische aspecten van de arbeid en geeft weinig aandacht aan sociaal-psychologische aspecten;
- (b) door de scheiding van uitvoerende taken en denktaken en door de opdeling van deze taken in deeltaken verdwijnt elk gevoel van samenhang;
- (c) zij is gericht op de hiërarchische beheersing van medewerkers.

Een werkelijke doorbraak in het organisatiedenken vond plaats vlak na de tweede wereldoorlog. Onderzoek naar nieuwe vormen van kolenwinning leidde in Engeland tot een nieuw paradigma: Socio-Technical Systems Design (ook wel sociotechniek genoemd). Dit nieuwe paradigma bood een alternatief voor de Tayloristische organisatieleer. Geen scheiding tussen uitvoerend werk en denkwerk. Geen opdeling van taken in een groot aantal deeltaken. Geen hiërarchische beheersing van medewerkers. Nee: geef medewerkers een 'hele taak'. Geef medewerkers verantwoordelijkheid. Ik geef twee voorbeelden:

Aan de lopende band verrichten medewerkers deeltaken die circa twee minuten duren. In een sociotechnische fabriek maakt een groep medewerkers een module of heel product. Daarnaast doen ze een stuk 'denkwerk' als planning, kwaliteitsmetingen, klein onderhoud enz;

In een tayloristisch verzekeringsbedrijf 'doen' medewerkers één soort handeling, bijv. de acceptatie van nieuwe brandverzekeringen of de schadeclaims van reisverzekeringen. In

een sociotechnisch verzekeringsbedrijf 'doet' een groep medewerkers alle handelingen voor alle verzekeringen van klanten in een bepaalde regio. Tevens doen ze een aantal organisatorische taken.

De basisideeën van de sociotechniek kom je in de 'oude' literatuur al tegen en je ziet ze in een nieuw jasje in de 'nieuwe' literatuur terugkomen. Ik noem er enkele:

- » Mary Parker Follett in haar boek *Dynamic Administration* (1925);
- » Douglas McGregor in zijn boek *The Human Side of the Enterprise* (1960);
- » Ernst Schumacher in zijn boek *Small is beautiful* (1973);
- » de Nederlandse benadering Integrale Organisatie Vernieuwing onder leiding van De Sitter / NKWO (circa 1980);
- » de Nederlandse benadering Management en Arbeid Nieuwe Stijl (1987);
- » het Mini-Company Concept van de Japanner Kiyoshi Suzaki (1993);
- » de *Self Managing Organisation* van de Amerikaanse auteurs Ronald Purser en Steven Cabana (1998).

De sociotechnische benadering is bijzonder belangrijk omdat deze breekt met de basisprincipes van het Taylorisme. Ik wijs u op de volgende kenmerken:

- (a) *integrale benadering*: richt zich niet alleen op de economische en technologische aspecten maar ook op de sociaal-psychologische aspecten;
- (b) *samenhang*: scheidt het werk niet in doen en denken en splitst het werk niet in deeltaken maar richt zich op samenhang (in de arbeid/met de samenleving);
- (c) *verantwoordelijkheid*: is niet gericht op de hiërarchische beheersing maar op de eigen verantwoordelijkheid van medewerkers.

Deze benadering wordt ook wel gekarakteriseerd als participatieve democratie. Het woord participatief geeft aan dat medewerkers betrokken worden bij het hele gebeuren van de organisatie. Het woord democratie geeft aan dat medewerkers mogen mee beslissen over onderwerpen die betrekking hebben op hun eigen werkplek. Ik wil er op wijzen dat het woord democratie hier een andere betekenis heeft dan gewoonlijk. In een representatieve democratie kiezen we vertegenwoordigers die over alles mee denken en over alles mee beslissen. In een participatieve democratie gaat het over het mee denken en mee beslissen van medewerkers zelf. Niet over alles maar alleen over datgene waar zij deskundig in zijn: de eigen werkplek.

Bijzonder interessant vind ik de combinatie van de Nederlandse benadering van de sociotechniek en het Mini-Company Concept van Suzaki. Deze combinatie geeft namelijk aan welke structuur, cultuur en stijl van leiding geven nodig is om zinvolle arbeid te realiseren. Deze combinatie geeft aan hoe je – om de terminologie van Van Gennip te gebruiken – een sociale innovatie moet realiseren. Ik zou dit graag willen uitwerken maar daar heb ik

nu geen tijd voor. Ik wil hiervoor o.a. verwijzen naar mijn tweede proefschrift *Trust and Power on the Shop Floor*.

Arbeid anno 2005? Menselijkheid als maat? We zijn vergeten hoe het moet. Op cynische momenten bewonder ik onze capaciteit als managers om dit soort benaderingen te vergeten en de macht gewoon aan onszelf houden. Op cynische momenten bewonder ik onze capaciteit als vakbonden (werkgevers en werknemers) om op het scherpst van de snede te onderhandelen over de procenten en vergeten dat arbeid ook zin moet hebben. Op cynische momenten bewonder ik onze capaciteit als christenen om ons aan te passen aan de geest van de tijd en vergeten dat we ons moeten inzetten voor gerechtigheid en vrede – ook in de wereld van de arbeid.

Cynisme is niet vruchtbaar. Ik weet dat. Ik wil dan ook afsluiten met een drietal constructieve opmerkingen:

1. In mijn proefschrift *Trust and Power on the Shop Floor* heb ik laten zien dat er een bijzondere dynamiek is tussen vertrouwen en macht. Als managers hun medewerkers vertrouwen dan geven ze hen echt verantwoordelijkheid en de daarbij benodigde bevoegdheden. Als medewerkers hun managers vertrouwen dan nemen ze hun verantwoordelijkheid en gebruiken hun bevoegdheden om hun werk goed te doen. Deze dynamiek kan gemakkelijk leiden tot een zogenaamde high-trust-high-power spiraal.

Maar het omgekeerde geldt ook. Als managers hun medewerkers wantrouwen dan geven ze hen zo weinig mogelijk verantwoordelijkheden en bevoegdheden. Als medewerkers hun managers wantrouwen dan gebruiken zij hun bevoegdheden om hun eigen belangen veilig te stellen. Wantrouwen kan zo gemakkelijk tot een low-trust-low-power spiraal leiden.

Het is bijzonder belangrijk om deze dynamiek tussen vertrouwen en macht te doorgronden. Het vormt namelijk een belangrijke sleutel tot het succes van een organisatie. Wetenschappelijk onderzoek heeft laten zien dat high-trust-high-power leidt tot betrokken medewerkers, tevreden klanten en goede resultaten. Daarom pleit ik voor een sociotechnische of participatief-democratische benadering. Wetenschappelijk onderzoek heeft ook laten zien dat low-trust-low-power leidt tot frustratie op de werkvloer, machteloze managers, ontevreden klanten en slechte resultaten. Daarom moeten we niet mee gaan met nieuwe modes als het Amerikaans business model met z'n neo-Tayloristische achtergrond. Ik noem één voorbeeld: de stijging van de topsalarissen en de riantie optieregelingen en bonussen. Hiermee zendt het management maar één signaal uit naar de medewerkers: Wij zorgen goed voor onszelf. Een motie van wantrouwen eerste klas. Vindt u het gek dat medewerkers hoge salariseisen gaan stellen terwijl dat economisch (nog) niet verantwoord is?

2. Het probleem is niet het procesdenken, niet een rationele analyse van de organisatie, niet het denken in procedures en protocollen, en niet het gebruik van performance indicatoren. Het probleem is dat we geen visie op het primaire proces hebben en geen visie op de

organisatie. Inderdaad, waar techniek en economie overheersen wordt de wereld van zijn bezieling beroofd.

Als christenen staan we in een bijzonder rijke traditie. Er is veel nagedacht over mens, arbeid en samenleving, zie o.a. de bundel *Honderd jaar sociaal*. Als we de rijkdom van deze traditie verbinden met sociotechnische of participatief-democratische inzichten dan kunnen we als christenen in deze tijd een bevrijdend perspectief aanreiken. En dat betekent – in alle nuchterheid – bloed, zweet en tranen: want gemakkelijk is dat niet.

3. Tenslotte, ik wil een appèl op de vakbonden doen om de humaniteit van de arbeid weer nadrukkelijk op de agenda te zetten. Ik wil een appèl op de regering doen om het debat over waarden en normen te concretiseren met betrekking tot arbeid en organisatie. Ik wil een appèl op u allen doen om deze bezinning een bezielend vervolg te geven. Wat mij betreft, ik wil daar graag aan bijdragen.

Slottoespraak: Over de moed om elkaar te raken

Herman Kaiser

Menselijkheid als maat: het thema dat ons raakt

Het vraagstuk van de menselijkheid in onze overgereguleerde samenleving blijkt daadwerkelijk velen bezig te houden, in alle sectoren van de samenleving. In de parallelsessies hebben we gehoord hoe mensen bewogen vertelden wat hen blokkeert, maar ook welke kansen er zijn om opgepakt te worden.

Wij berusten niet in onbehagen en cultuurpessimisme. Als verantwoordelijke christenen die midden in de maatschappij staan willen wij niet alleen getuigend inspireren, maar wij willen onze inspiratie koppelen aan concreet handelen. Onze spiritualiteit is alleen dan oprecht als zij leidt tot concrete actie. Aan de vruchten kent men immers te boom.

Moed om blokkades te doorbreken

Er zijn verschillende redenen als oorzaak aan te wijzen waarom wij geremd worden om tot concreet handelen over te gaan. Wij zien soms door de bomen het bos niet meer en vinden geen aanknopingspunten om zelf in actie te komen. Soms zijn we moe en uitgeput. Er zijn ook momenten waarop wij dreigen cynisch te worden door de onverschilligheid om ons heen. De belangrijkste blokkade tussen onze spiritualiteit en ons handelen zou wel eens onze angst om te veranderen kunnen zijn. Eén van de deelnemers zei vanochtend: “Menselijkheid als maat vraagt menselijke moed!”

Het opkomen voor de menselijke maat in samenleving en instellingen betekent dat je een gevecht moet durven aangaan. Je kunt niet altijd een brave Hendrik zijn. Wie gedwee altijd maar met de stroom mee gaat kan ver van huis raken. Als de stroom om je heen de verkeerde kant opgaat moet je er tegenin durven zwemmen. Het opkomen voor menselijkheid betekent dat je met durf opkomt voor bepaalde waarden.

Mensen en hun organisaties

Menselijkheid als maat is een organisatorisch thema. Maarten Verkerk vindt dat er in onze organisaties een verantwoordelijkheidsethiek moet zijn. Leidinggevendenden hebben de ver-

antwoordelijkheid om hun mensen zodanig toe te rusten dat ze niet vermorzeld worden door de raderen van het systeem. Tussen leiding en werkvloer kan een vertrouwensspiraal groeien. Ook de leiding van organisaties zal moed dienen te tonen. Juist zij moet vechten tegen de beheersers en uitdenkers van systemen die verwijderd raken van de menselijke maat.

Het terugvinden van de menselijkheid als maat is een taak voor drie partijen: beleidsmakers, leidinggevend en mensen op de werkvloer. Er moet tussen deze drie vertrouwen bestaan. Door dat onderling vertrouwen ontstaat een verbinding die vitale krachten kan doen loskomen. Het is geen passief vertrouwen. Vertrouwen is een werkwoord dat elke dag opnieuw waar gemaakt moet worden.

Mensen en hun cultuur

Menselijkheid als maat is een cultureel thema. Het geven en krijgen van vertrouwen lukt als er een basishouding is die ambitie uitstaalt. Wij willen werken aan een betere wereld, juist ook voor de kwetsbare mensen die dreigen af te haken. Bij die ambitie hoort vechtlust en vermetelheid. Moed om te durven knokken. Wie alleen maar bezig is om bruggen naar anderen te bouwen laat op enig moment over zich lopen. Het alsmaar begrip tonen voor de heersende opinie om ons heen levert op den duur een negatief resultaat op. De dominante cultuur van “mensen mogen zelf wel uit maken of ze hun verantwoordelijkheid naar anderen willen oppakken” getuigt van een neo-liberaal comfortburgerschap waar de *civil society* niet mee verder kan. Juist vanuit de christelijk-sociale beweging moeten we de moed hebben de kat de bel aan te binden.

Mensen en hun politiek

Het vraagstuk van de menselijkheid als maat is óók een politiek thema. André Rouvoet haalt Abraham Kuyper aan om duidelijk te maken dat we onze samenleving aan een architectonische kritiek moeten durven onderwerpen. De verhouding tussen overheid en maatschappelijk middenveld zal moeten worden herijkt. Karien van Gennip heeft een pleidooi gehouden voor sociale innovatie. Het boeit ons hoe de politiek hieraan actief gestalte gaat geven. Wij als christelijk-sociale organisaties willen niet afwachten tot de politiek dit concept heeft uitontwikkeld. Echte sociale innovatie zal van onderop moeten komen. Dus vanaf de basis van onze eigen organisaties. Wij hebben onszelf tijdens het congres huiswerk gegeven. Wij willen binnen de eigen kring concreet aan de slag. Wij durven het aan om ruimte te geven voor onze mensen om blokkades op te heffen. Onze managers durven het aan om echte leiders te zijn. Met krachtige voorbeelden gaan wij elkaar verrijken en inspireren. Wij gaan het gesprek met de politiek aan. Niet klagend, maar getuigend en overtuigend. Met visie en met concrete voorbeelden die werken.

Wij mogen ons de vraag stellen: “ Kunnen wij het verschil maken?” Als wij daadwerkelijk het zout der aarde zijn, dan moet dat op de een of andere manier ook concreet zichtbaar zijn. Er moet daadwerkelijk iets bewegen.

Jesus en de blinde

Ds Jan Eerbeek zei in zijn ochtendpredikatie dat hem opviel dat wij als congres deel willen uitmaken van een beweging. Inderdaad hebben wij iets met bewegen. Volgens Jan Eerbeek kun je alleen maar in beweging komen als je bent aangeraakt. Je moet je laten aanraken en de ander durven aanraken. De blinde van Bethsaida kwam ziende in beweging nadat hij door Jesus met speeksel was aangeraakt. Heel direct en oermenselijk.

Veranderen vraagt beweging. Beweging vraagt aanraking. Door elkaar te raken kunnen wij nieuwe ogen krijgen. Om oog te krijgen voor het Licht dat in de nacht ontstoken is.

Bewogen door Keulen

Onze dagvoorzitter Leo Fijen wilde en kon geen neutrale, technische voorzitter zijn. Op elk moment van de dag straalde hij uit dat hij net een indrukwekkende ervaring achter de rug had. Hij werd meegevoerd op een nieuwe stroom die in Keulen tijdens de Wereld Jongeren Dagen opgang is gekomen. Hij heeft het ons congres niet gemakkelijk gemaakt. Wij konden niet wegduiken als de oproep werd gedaan om helder te maken hoe wij maandag na het congres verder willen. Er is enkele keren een veelbetekende stilte geweest toen de dagvoorzitter indringend en haast emotioneel doorvroeg: “Wat gaat ú doen?” Enkele keren ging een golf van ongemakkelijkheid door de zaal. Een onbehagen over onze eigen verlegenheid.

Een mensen-mens

Hester Macrander liet ons voelen hoe perspectiefloos het leven van mensen kan zijn. Mensen waar wij achteloos aan voorbij lopen op straat en in de winkel. Haar sketches waren levensecht en droegen bij tot een bewogen congres.

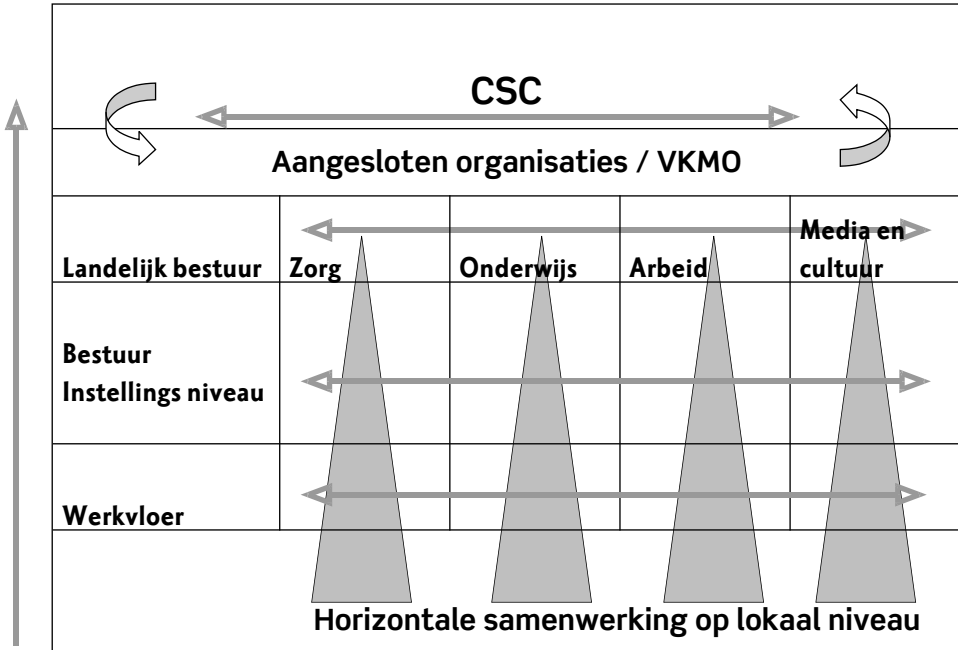
Hoe bewegen we verder?

Er zijn suggesties gedaan om de deelnemers per postcodegebied aan elkaar te koppelen. Er is gesproken over de ontwikkeling van stedelijke christelijk-sociale congressen, zoals in Rotterdam en Den Haag. Er zijn suggesties gedaan om de migrantenkerken in de steden te betrekken bij ons werk. Er zijn oproepen gedaan om de dialoog met de politiek frequenter en diepgaander te voeren. Er werden tips gegeven om de mensen op de werkvloer ook een

echte plek te geven op de congresvloer.

De kiem voor het volgende congres is al zichtbaar. Wij hoeven geen nieuw thema te bedenken. Het congres van 2006 wordt door ons allen gemaakt in de 365 dagen die wij hebben om kansen te benutten op de plek waar wij dagelijks verantwoordelijkheid dragen. Wij hoeven ons volgend jaar maar de vraag te stellen: wie heb ik durven raken en door wie heb ik mij durven laten raken ...

Organisatiemodel Christelijk Sociale beweging

Stappenplan

Stap EEN

Elk aangesloten lid gaat binnen de eigen organisatie de beweging organiseren dan wel uitbouwen:

- » met het management
- » met de mensen aan de basis

Hoe: Via interne media, ledenbladen, webstek, ledenvergaderingen, regionale bijeenkomsten, enz.

Resultaat: Dwars door alle interne lagen is er de bereidheid om concrete projecten te willen opstarten.

Stap TWEE

Elke organisatie probeert per regio een project te organiseren en zoekt aansluiting bij bestaande initiatiefgroepen die tegen de stroon in moeten roeien.

Hoe: Zoek aansluiting bij een lokaal Christelijk-Sociaal Congres of help er een op te richten. Zoek contact met kerkelijke initiatiefgroepen. Heb de moed om als organisatie probleemeigenaar te willen zijn.

Resultaat: Partners uit de christelijk-sociale beweging werken horizontaal aan een concreet (lokaal) project.

Stap DRIE

Het CSC maakt een overzicht van de projecten. In het congres in augustus 2006 worden de vertegenwoordigers van de projecten uitgenodigd. De deelnemers formuleren actiepunten voor urgente vraagstukken.

Resultaat: Meer beweging binnen organisaties, meer samenwerking tussen organisaties en vooral: verbinding met de mensen aan de basis.

Over de sprekers

mr.drs. R. (René) Paas is voorzitter van het *CNV*

drs. J.D.W. (Jan) Eerbeek is hoofdpredikant bij het Ministerie van Justitie en
Voorzitter van de *Stichting Exodus Nederland*

mr. A. (André) Rouvoet is voorzitter van de Tweede Kamer fractie van de
ChristenUnie

ir. C.E.G. (Karien) van Gennip is staatssecretaris voor economische zaken

prof.dr. M.J. (Maarten) Verkerk is bijzonder hoogleraar Reformatorische wijs-
begeerte en directeur van een Psychiatrisch ziekenhuis

drs. H.J. (Herman) Kaiser is voorzitter van de Stichting Christelijk-Sociaal
Congres

drs. L. (Leo) Fijen is presentator bij de KRO

Hester Macander is cabaratière

Deelnemers

- De heer W. Aantjes
mevrouw I. Aasted Madsen-van Stiphout *Unie NKV*
De heer H.M.I. Abbenhuis *NCRV*
De heer drs. C. Akerboom *Aob/St. Bonaventura*
De heer G. André *Hogeschool van Amsterdam*
De heer A.J. Baaijens *CNV*
De heer H.L.M. Baars *Stek Den Haag/Netwerk Urban Mission*
de heer Chr. Baggerman *RMU*
De heer D. den Bakker *Besturenraad*
Mevrouw H.J. Bakker *Raad van kerken in Nederland*
De heer Drs. C.J. Bakker
Mevrouw I. Baltussen *CNV Bedrijvenbond*
De heer W. Barnhoorn
Mevrouw A. Beekers *Vizier*
Mevrouw M Beelaerts *Besturenraad*
De heer T. Berendsen *NKS*
De heer J. van den Berg *VCOZ*
De heer Ph. van den Berg *Zorgcentrum De Koningshof*
De heer Dr. A.M.A. ten Berge *AOB/St. Bonaventura*
De heer H. Berghout *NCRV*
De heer A. Beuggeman *CNV Bedrijvenbond*
De heer H.J. Beumer *PCOB*
De heer drs. C. van Beuningen *St. Socires*
Mevrouw J.M. van Bijsterveldt *CDA*
Mevrouw H.J. Blaak *CNV*
De heer J. Bloeming *WWAV Van Rooij BV*
Mevrouw Mr. G.M.M. Blokdijk-Hauwert *ACML Boardroom Consultancy*
De heer P. Boekhoud *Albeda College*
De heer A.P. de Boer *Evangelische Omroep*
Mevrouw J.M.A. Boerma-Buurman *Inclusief-vrouwen ChristenUnie*
De heer B. van Boggelen *CNV*
De heer drs. Jac. Boone *Basisgroep Soza*
De Heer Drs. G.L. Born *NCRV*
De heer J.M. Bouterse *Stichting Exodus Utrecht*
De heer mr. J.W. van den Braak *Stichting NCW*
De heer/mevrouw E. van Breene *VCGON*
De heer Mr. Drs. C. Bremmer *YMCA*
Mevrouw J.F. Brink *Christennetwerk GMV*
De heer F. Brink *Stichting Philadelphia Zorg*
De heer T. Brohm *Aartsbisdom Utrecht, Diocesane Pastorale Dienstverl*
De heer J. Brongers *Evangelische Alliantie*
De heer R. Brouwer *Aob/CVHO*
De heer H. Brüning *ICCO*
mevrouw C. de Bruyn *AOB/CVHO*
Mevrouw E. Burgerhart *Nederlandse Patienten Vereniging*
De heer W. Burggraaf *CNV Bedrijvenbond*
mevrouw E. Chandoe *SBI training & advies*
mevrouw C. Coehoorn *Coehoorn Company Christelijke Coaching*
De heer D.J. Coehoorn *EUCDW*
De heer H.J.G.M. Crijns *Landelijk Bureau DISK/RK Kerkgenootschap*
de heer A. Deddens *EB Media*
Mevrouw J. Dekker *CNV Onderwijsbond*
De heer A.A. Dekker *YMCA*
De heer W. van Dijk *Bonaventura*
De heer J.J. van Dijk *CDA fractie Tweede Kamer*
Mevrouw van Dijk
De heer L. Dijkema *Koninklijke Van Gorcum BV*
De heer H.P. Dijkema *SBI training & advies*
Mevrouw N. van Dijk-Koffeman *BV De Hoofven*
De heer J. Dijks *St. Sonneburgh*
De heer G.C. Dijkstra *VVVF*
De heer mr. J.H. Doeven *CMHF*
De heer Drs. P.C.A. van Dongen *ROC A12*
Mevrouw dr. M.E.M. Doorewaard *SBI*
De heer H.B.M. van Dorst *Vereniging Gebra*
De heer H. van Drongelen *Motiv TU Delft*
De heer P. van Duyvenbode *Besturenraad*
De heer J. Eerbeek *Stichting Exodus Nederland*
De heer M. van Eerde *Christennetwerk GMV*
Mevrouw dr. A. van Eerden *Gemeente Winschoten*

De heer J. van Eijdsen *Accolade Zorggroep*
De heer G.J. Eijnsink *Stichting Carpertino*
De heer J.M.M. Elbers *Hogeschool IN HOLLAND*
De heer dr. G.L. Engel *NFU*
De heer L. Evers
De heer S. Fens *KRO*
Mevrouw K. Ferrier *CDA fractie Tweede Kamer*
De heer L. Fijen *KRO*
De heer W. van de Fliert *NCBTB*
Mevrouw Drs. A. Frijns-Stassen *Dienst Kerk en Samenleving
Bisdom Roermond*
Mevrouw M.J. Frings-Dorst *Zorgcentrum Ronssehof*
De heer J.T.J. Galama *SBI training & advies*
De heer A.W.M. Geels *CNV Dienstenbond*
De heer W.G.A. van der Geest *Stichting Caramelcollege*
Mevrouw K. van Gennip *Ministerie van Economische Zaken*
De heer C. de Gier *STEK/vadercentrum Den Haag*
De heer B. Godschalk *Chr. Hogeschool Ede*
De heer prof. dr. R. Goodijk *GITP/Rijksuniversiteit
Groningen*
De heer M. Gouman *Evangelische Omroep*
mevrouw I. de Graaff *Unie NKV*
De heer B. Greveling *Zorgcentrum Veldheem*
De heer H. Griffioen *Griffioen Organisatieadvies*
De heer C. Guddé *BZW*
De heer J. Haak *Stichting Reformatorische Wijsbegeerte*
De heer Drs. F.S.K. Haan *Chr. Hogeschool Nederland*
De heer S.F.M. Haarsma *Stichting Woon en Zorgcentra
Gemeente Voorst*
De heer Mr J. Haeck *Transport en Logistiek Nederland*
De heer J. Hafkamp *CHVPZ*
Mevrouw I. Hanemaaijer *SBI training & advies*
De heer prof.dr.ing. T.W. Hardjono
De heer drs. S. Harperink *Kaski, onderzoek en advies over
religie en samenleving*
De heer D. van Hartskamp *NCSU-NSA*
De heer P. Hazenbosch *CNV*
De heer Prof. Dr. C.L.A. van Herwaarden *UMC st. Radboud*
De heer F. van Heusden *SBI training & advies*
Mevrouw M. Heuving *CNV*
De heer A. Heystek *Diakonaal Bureau CGK*
De heer mr.drs H. Hoefnagel *Radboudstichting*
Mevrouw J. Hogenbirk *CHDM Zeist*
De heer drs. A. van Holstein *CDA fractie Tweede kamer*
De heer Mr. J. de Hoog *Chr. Adviesnetwerk transmissie*
De heer prof. dr. J. Hoogland *Stichting Philadelphia Zorg*
De heer J. ten Hoopen *CDA fractie Tweede Kamer*
De heer J. ten Hoopen *CDA fractie Tweede kamer*

Mevrouw A.G. Houtman-van beek *Passage*
De heer W. Huizing *Reliëf, Chr. Ver. Van Zorgaanbieders*
Mevrouw A.M. Huysmans-Pyckeret *VKMO/UNKV*
De heer N.H.M. van Jaarsveld *CDA basisgroep
Soc.Zekerheid*
De heer B. Jansen *CNV*
De heer B. Jansen *CNV*
De heer W. Jansen *CVO Groep*
De heer Drs. J.J.L.M. Janssen *ROC ASA*
De heer dr. R. Janssens *Raad voor Maatschappelijke
Ontwikkeling*
Mevrouw M.J. Janssen-Zuidberg *Stichting Exodus Utrecht*
De heer G. de Jong *Kaski, onderzoek en advies over religie
en samenleving*
De heer dr. E.P. de Jong *Katholiek Netwerk/VKMO*
De heer B. de Jong *Ned. Bijbelgenootschap*
De heer C. de Jong *Stichting Philadelphia Zorg*
De heer D.A. de Jong *Zorgcentrum Ronssehof*
De heer J. Jongejan *CNV Bedrijvenbond*
De heer F. Jonkman *Philadelphia Support*
De heer Th.J. Joosten *Bond KBO*
De heer B. Kagenaar *Stichting Omy*
De heer drs. H.J. Kaiser *CSC*
Mevrouw M. Kaiser *Vincentius Vereniging Nederland*
Mevrouw E. Kalisvaart *Chr. Hogeschool Windesheim*
mevrouw F. Kamminga-Eilander *Passage*
De heer A.A. Kars *Zorggroep Rijnmond*
De heer M. Kastelein *CNV*
Mevrouw B. van Keulen *KCW Rotterdam, progr.
tienermoeders*
Mevrouw K. Keybets *Politievakbond ACP*
De heer E.J.J.M. Kimman *RK Kerk Provincie*
De heer H. Klamer *Stichting NCW*
Mevrouw M.J. Klaver-Schuijt *Hogeschool in Holland,
School of Education*
Mevrouw L. Kleijwegt *CNV Bedrijvenbond*
De heer drs. R. Klumpenaar *PharMedic*
De heer L.B. Kobes *Sportraad Overijssel*
De heer/mevrouw W. Koekkoek *Unie NZV*
De heer M. Kolen *Prisma*
De heer prof. dr. A.M.M. Kolodziejak *Stichting Senioriteit
Nederland*
De heer D. Koning *CNV*
De heer J.J. Koppes *NCIB*
De heer G.J. Korevaar *Woonzorgcentrum Tiendhove*
De heer A. Kouwenhoven
Mevrouw M. van den Kroonenberg *ROC ASA*
De heer P. Kruitbosch *PCOB*

Mevrouw C. Lambregtse
 mevrouw J. Lammers-Maris *Passage*
 Mevrouw L. van der Lans *St. Vrienden van het platteland*
 De heer J. Lanting *Christennetwerk GMV*
 De heer J. Lenting *Diaconaal Steunpunt*
 De heer T. de Leur *Evangelische Omroep*
 De heer G.F. van Linden *CNV Dienstenbond*
 Mevrouw M. Litjens *KRO*
 De heer J. Logge *Logge BV*
 De heer A. Lok *WWAV Van Rooij BV*
 Mevrouw I. Ludikhuizen *Passage*
 Mevrouw M. Luyen *Besturenraad*
 Mevrouw L. Maat *Vluchtelingenwerk*
 De heer M.-P. van Mansum *Reliëf, Chr. Ver. Van Zorgenbieders*
 De heer T. Meijknecht *Motiv TU Delft*
 De heer Th. Meijnhardt *Stichting Ned. Christ. Installateurs Beraad*
 De heer J.W. Meinsma
 De heer W. Meissner *Christennetwerk GMV*
 De heer M.C. van Meppelen Scheppink *ChristenUnie WI, mr. G. Groen van Prinsterer stichting*
 De heer drs. Ph. Miedema *SBI training & advies*
 De heer L.J. Molenkamp *ROC ASA*
 De heer P. Monchen *Vincentius Vereniging Nederland*
 De heer H. Monteban *Bezinningscentrum van de PKN*
 De heer J. Mourits *Berenschot*
 De heer P.C. Muis *Verpleeghuis Pniël*
 De heer F.J. Nabers *Hogeschool Windesheim*
 De heer drs.ing C. Nieuwhuijse
 De heer B. Nitrauw *SBI training & advies*
 De heer A. Oegema *Stimo*
 De heer H. Oevermans *Chr. Hogeschool Ede*
 De heer R. Oldenboom *Motiv TU Delft*
 De heer P.H. Omzigt *CDA fractie Tweede Kamer*
 De heer W. Oolbekkink *CSC secretariaat*
 De heer J. Osinga *Hout- en Bouwbond CNV*
 De heer P. Oudenaarden *CNV*
 De heer E.J. Ouweneel *Stichting Gids*
 De heer R. Paas *CNV*
 De heer W. van der Pal *Politievakbond ACP*
 De heer H. Pieper *Katholiek Netwerk/VKMO*
 De heer G.J. Pool *Evangelische Omroep*
 mevrouw B. Porrey *Woonzorgcentrum Tiendhove*
 De heer E.J. Postma *Stichting Senioriteit Nederland*
 Mevrouw F.G.M. Pothof *Stichting De Waalboog*
 De heer J. Reulen *Bond KBVO*
 De heer A. van der Rhee *St. Sonneburgh*

De heer R.J. Rijnbende *UnieNzv*
 De heer L. la Rivière *CNV Kunstenbond*
 Mevrouw A.S. Roeters *Hogeschool Windesheim*
 De heer B.A. Roor *Evangelische Alliantie*
 Mevrouw J. van Rossum-Groothuis *Zorgcentrum De Koningshof*
 de heer R.J. Rotshuizen *CNV Dienstenbond*
 Mevrouw G. Rotshuizen *SBI training & advies*
 De heer A. Rouvoet *ChristenUnie fractie Tweede Kamer*
 De heer R. Rouw *Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling*
 Mevrouw J. de Ruiter *Passage*
 De heer drs. A. Rutgers van der Loeff *Stichting NCW*
 Mevrouw I. Rutten *KRO*
 De heer D.W. Sanders *NCSU*
 Mevrouw C. Sarolea *Eprom Organisatie Advies*
 De heer P. Schalk *RMU*
 De heer R. Scholma *Ned. Bijbelgenootschap*
 mevrouw H.W. Schouten *CNV*
 De heer/mevrouw Mgr. Drs J. Schreurs *Dienst Kerk en Samenleving Bisdom Roermond*
 De heer drs. T.C. Segers *PCPO Krimperwaard*
 De heer R. Sekeris *Nederlands Dagblad*
 mevrouw C.J. van Sijtveld *Woonzorgcentrum Tiendhove*
 De heer S. Slagter *SSCO Zwolle/Kampen*
 Mevrouw M. Slingerland *Trouw*
 De heer E.J. Slootweg *CNV*
 De heer Drs. D.J. Slot *SKAN Fonds*
 De heer/mevrouw W.H.M. Sluis *Sluis Van der Steen Advies en Management*
 Mevrouw M. Smale *Centrum voor wetenschap en levensbeschouwing*
 De heer C. Smilde *Christennetwerk GMV*
 mevrouw H. Smit *IKON*
 De heer H. Soepenbergh *Perspectief*
 De heer C. de Soet
 De heer J. van der Spek *PCOB*
 De heer P.C. Stal *SBI training & advies*
 De heer M. Stamatou *Centrum voor Meditatie Praktijk*
 mevrouw M. Sterk *CDA fractie Tweede kamer*
 Mevrouw C.J. Stolwijk-Brand *Unie NKV*
 De heer M.R. Strauss *Plaatselijk Overleg Gehandicapten*
 De heer H. Strietman *Besturenraad*
 De heer R. Stuivenberg *EB Media*
 De heer O. van Summeren *PPM Stimulans*
 De heer D. Swagerman *CNV Dienstenbond*
 De heer P. Swart *CNV Bedrijvenbond*
 De heer S.A. Terpstra *CSG Reggesteyn*
 De heer D. Terpstra *HBO-Raad*

De heer G.H. Terpstra
 Mevrouw C. van Til PCOB
 De heer R. Timmer *Stichting Exodus Nederland*
 De heer H. Timmermans *Christennetwerk GMV*
 De heer K.R. Tinga *Raad van Kerken/Kerkinactie*
 De heer M.B. Tol *Christennetwerk GMV*
 Mevrouw H. van Tol *Rijnconsult*
 De heer W. Uringa *Hout- en Bouwbond CNV*
 De heer S. Uyland *Stichting Gids*
 Mevrouw W. Vader-Lagerweij
 De heer M.C. de Valk
 Mevrouw G. van Valkenburg *CNV Bedrijvenbond*
 Mevrouw M. Vanderkaa *CMC*
 De heer H. Vedder *Perspectief*
 Mevrouw W. Veerbeek-van der Veen *Stichting De
 Waalboog*
 De heer B. de Velde *Harsenhorst SBI training & advies*
 De heer E. van Velsen *CNV*
 De heer A. van de Venis *Leger des Heils Veluwe/IJsselstreek*
 Mevrouw A. Verbaan-Bal *Zorgkring Westland*
 mevrouw G. Verburg *CDA fractie Tweede Kamer*
 De heer dr. M. Verkerk
 De heer drs. H.M.H. Verkoulen *NIVOZ*
 De heer C. Verschoor *St. Sonneburgh*
 Mevrouw C.M. Versluis-Bijl *Besturenraad*
 De heer drs. C.J.N. Verstedden
 De heer D. Visser *Welzijnszorg*

De heer C.M. van de Vliet *Zadkine*
 De heer H. Voets *SBI training & advies*
 De heer N. Vogelaar *Christennetwerk GMV*
 De heer J. Voordewind *ChristenUnie fractie Tweede Kamer*
 Mevrouw I. Voorham *Leger des Heils*
 De heer R. Vrieling *SBI training & advies*
 De heer mr. drs. J.M. de Vries *Tweede Kamerfractie CDA*
 De heer M. Vroom *CDA fractie Tweede kamer*
 De heer F. Vuurboom *Stichting Zorg Accent*
 De heer W. van Walstijn *NKJR*
 Mevrouw drs. H.A.C. Weigand-Timmer *Centrum voor
 Reformatorische Wijsbegeerte*
 Mevrouw E.J. van der Wel *ICCO*
 De heer R. Westerbeek *Koers*
 De heer M. van Westerlaak *CNV Jongeren*
 De heer J. Westert *ChristenUnie WI, mr. G. Groen van
 Prinsterer stichting*
 De heer B.E.M. Wientjes *Vereniging VNO-NCW*
 De heer drs. J.E. Wigboldus *CSC secretariaat*
 De heer A.A. van Wijngaarden *Hout- en bouwbond CNV*
 De heer G. Wildeman *Hout- en Bouwbond CNV*
 De heer G. Willemse *SBI training & advies*
 De heer H. Willigenburg *AOB/CVHO*
 De heer P.M.I. Wondergem *Point Group*
 De heer P. Zootjens *Universiteit van Tilburg*
 De heer dr. H.J. van Zuthem